

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Українська інженерно-педагогічна академія»
Кафедра педагогіки, методики та менеджменту освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему

Навчання економічного аналізу майбутніх фахівців спеціальності
«Бухгалтерський облік» на засадах компетентнісного підходу
(на прикладі Харківського автотранспортного фахового коледжу)
(тема кваліфікаційної роботи)

Виконав: студент 2 курсу, групи ЗМП-ОПН 23-1мг
спеціальності: 011 Освітні, педагогічні науки
(код і найменування спеціальності)

_____/ Карина БОНДАРЕНКО
(підпис) (ім'я та прізвище)

Керівник _____/ Лариса БАКУМЕНКО
(підпис) (ім'я та прізвище)

Рецензент _____/ Ганна МОСІЄНКО
(підпис) (ім'я та прізвище)

«До захисту допущено»

В.о.завідувач кафедри _____/ Наталія БРЮХАНОВА
(підпис) (ім'я та прізвище)

Нормоконтроль _____/ Наталія БОЖКО
(підпис) (ім'я та прізвище)

Секретар ЕК _____/ Наталія МУРИНОВИЧ
(підпис) (ім'я та прізвище)

Харків – 2024 рік

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут «Українська інженерно-педагогічна академія»

Кафедра педагогіки, методики та менеджменту освіти

Рівень вищої освіти другий (магістерський)

Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки

Освітньо-професійна програма «Освітні, педагогічні науки»

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. завідувач кафедри

Наталія БРЮХАНОВА

(підпис, ініціали, прізвище)

“27” вересня 2024 року

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну роботу

другого (магістерського) рівня вищої освіти

студента Бондаренко Карині Юріївні

1. Тема: Навчання економічного аналізу майбутніх фахівців спеціальності «Бухгалтерський облік» на засадах компетентнісного підходу (на прикладі Харківського автотранспортного фахового коледжу)

затверджена наказом по академії №4801-5/3346 від “12” жовтня 2024 року

2. Термін здачі закінченої роботи «27» листопада 2024 р.

3. Вихідні дані до роботи/проєкту: мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити методику навчання економічного аналізу майбутніх фахівців спеціальності «Бухгалтерський облік» на засадах компетентнісного підходу; об’єкт дослідження – процес підготовки майбутніх бухгалтерів в ХАФК; предмет дослідження – методика навчання економічного аналізу майбутніх фахівців спеціальності «Бухгалтерський облік» на засадах компетентнісного підходу; завдання дослідження: здійснити аналіз професійної діяльності фахівців спеціальності «Бухгалтерський облік»; проаналізувати навчання майбутніх бухгалтерів в ХАФК у контексті виконання вимог щодо підготовки компетентних фахівців; визначити переваги й недоліки чинної методики підготовки з економічного аналізу в руслі формування професійних компетентностей; обґрунтувати модель підготовки майбутніх бухгалтерів з дисципліни «Економічний аналіз» на засадах компетентнісного підходу; розробити та експериментально перевірити методику навчання економічного аналізу майбутніх фахівців спеціальності «Бухгалтерський облік» на засадах компетентнісного підходу.

4. Зміст роботи/проєкту (перелік питань, які належить розробити):

складові професійної діяльності фахових молодших бакалаврів за спеціальністю «Бухгалтерський облік» та сучасні вимоги до цих фахівців; особливості навчання майбутніх бухгалтерів в ХАФК; переваги й недоліки чинної методики підготовки з економічного аналізу в руслі формування професійних компетентностей; модель та методика підготовки майбутніх бухгалтерів з дисципліни «Економічний аналіз» на засадах компетентнісного підходу

5.Перелік графічного матеріалу (презентаційний матеріал):

презентація доповіді за результатами дослідження з використанням комп'ютерної презентаційної програми Power point

6. Дата видачі завдання«27» вересня 2024 р.

Керівник

_____ Лариса БАКУМЕНКО
(підпис) (ім'я, прізвище)

Завдання прийняв до виконання

_____ Карина БОНДАРЕНКО
(підпис) (ім'я, прізвище)

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН-ГРАФІК виконання кваліфікаційної роботи

№ з/п	Назва етапів роботи та питань, які мають бути розроблені відповідно до завдання	Термін виконання	Позначки керівника про виконання завдань
1	Аналіз професійної діяльності фахових молодших бакалаврів за спеціальністю «Бухгалтерський облік».	10.10.2024	
2	Аналіз навчання майбутніх бухгалтерів в ХАФК у контексті виконання вимог щодо підготовки компетентних фахівців.	20.10.2024	
3	Визначення переваг й недоліків чинної методики підготовки з економічного аналізу.	30.10.2024	
4	Обґрунтування моделі, розробка методики навчання економічного аналізу майбутніх фахівців спеціальності «Бухгалтерський облік» на засадах компетентнісного підходу.	15.11.2024	
5	Перевірка ефективності розробленої методики навчання економічного аналізу майбутніх фахівців спеціальності «Бухгалтерський облік» на засадах компетентнісного підходу.	25.11.2024	

Студент

_____ (підпис)

Карина БОНДАРЕНКО
(ім'я, прізвище)

Нормоконтроль

_____ (підпис)

Наталія БОЖКО
(ім'я, прізвище)

РЕФЕРАТ

Тема магістерської роботи: «Навчання економічного аналізу майбутніх фахівців спеціальності «Бухгалтерський облік» на засадах компетентнісного підходу (на прикладі Харківського автотранспортного фахового коледжу)».

Робота складається зі вступу, двох розділів, списку використаних джерел, проміжних та загальних висновків.

Робота присвячена проблемі вдосконалення методики підготовки майбутніх бухгалтерів з економічного аналізу на засадах компетентнісного підходу.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити методику навчання економічного аналізу майбутніх фахівців спеціальності «Бухгалтерський облік» на засадах компетентнісного підходу.

Об'єкт дослідження – процес підготовки майбутніх бухгалтерів в ХАФК.

Предмет дослідження – методика навчання економічного аналізу майбутніх фахівців спеціальності «Бухгалтерський облік» на засадах компетентнісного підходу.

В роботі здійснено аналіз професійної діяльності фахівців спеціальності «Бухгалтерський облік», проаналізовано навчання майбутніх бухгалтерів в ХАФК у контексті виконання вимог щодо підготовки компетентних фахівців, визначено переваги й недоліки чинної методики підготовки з економічного аналізу в руслі формування професійних компетентностей, обґрунтовано модель підготовки майбутніх бухгалтерів з дисципліни «Економічний аналіз» на засадах компетентнісного підходу, розроблено та експериментально перевірено методику навчання економічного аналізу майбутніх фахівців спеціальності «Бухгалтерський облік» на засадах компетентнісного підходу.

Ключові слова: здобувачі ХАФК, навчальна дисципліна «Економічний аналіз», компетентнісний підхід.

THE ABSTRACT

Topic of the master's thesis: "Teaching economic analysis to future specialists in the specialty "Accounting" based on a competency-based approach (using the example of the Kharkiv Auto-Transport Applied College)."

The work consists of an introduction, two chapters, a list of sources used, intermediate and general conclusions.

The work is devoted to the problem of improving the methodology for training future accountants in economic analysis based on a competency-based approach.

Purpose of the study: to theoretically substantiate, develop and experimentally test a methodology for teaching economic analysis to future specialists in the specialty "Accounting" based on a competency-based approach.

The object of the study is the process of training future accountants at KhATAC.

The subject of the study is a methodology for teaching economic analysis to future specialists in the specialty "Accounting" based on a competency-based approach.

The work analyzes the professional activities of specialists in the specialty "Accounting", analyzes the training of future accountants in KhATAC in the context of meeting the requirements for training competent specialists, identifies the advantages and disadvantages of the current training methodology in economic analysis in line with the formation of professional competencies, a model for training future accountants in the discipline "Economic Analysis" based on a competency-based approach has been substantiated; a methodology for teaching economic analysis to future specialists in the specialty "Accounting" based on a competency-based approach has been developed and experimentally tested.

Key words: KhATAC students, educational discipline "Economic Analysis", competency-based approach.

ЗМІСТ

стор.

ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ НАВЧАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК» НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ.....	12
1.1. Основи освітнього законодавства. Професійне призначення фахових молодших бакалаврів спеціальності «Бухгалтерський облік».....	12
1.2. Організація професійної підготовки майбутніх бухгалтерів в ХАФК. Особливості навчання економічного аналізу.....	17
1.3. Компетентнісний підхід в освіті: цілі, способи, вимоги до застосування.....	19
1.4. Теоретичні передумови підготовки майбутніх бухгалтерів з дисципліни «Економічний аналіз» на засадах компетентнісного підходу.....	29
Висновки до першого розділу.....	36
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «БУХГАЛТЕРСЬ- КИЙ ОБЛІК» НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ.....	41
2.1. Модель формування фінансово-економічної компетентності у майбутніх бухгалтерів під час вивчення дисципліни «Економічний аналіз».....	41
2.2. Технології формування фінансово-економічної компетентності у майбутніх бухгалтерів під час вивчення дисципліни «Економічний аналіз».....	45

2.3. Експериментальна перевірка ефективності розробленої методики формування фінансово-економічної компетентності у майбутніх бухгалтерів під час вивчення дисципліни «Економічний аналіз».....	77
Висновки до другого розділу.....	85
ВИСНОВКИ.....	87
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	94
ДОДАТКИ.....	100

ВСТУП

На етапі відбудови країни одним із основних завдань освітніх закладів, які здійснюють підготовку з економічних спеціальностей, є професійна підготовка бухгалтерів нової генерації, які добре розуміють особливості теперішнього і майбутнього економічного розвитку України, бачать шляхи розвитку економіки нашої держави в контексті світових інтеграційних процесів.

Реформування економіки, яке в різні часи здійснювалося в розвинутих країнах, як правило супроводжувалося підвищенням уваги до інтелектуального потенціалу суспільства, до розвитку освіти. Турбота про освіту на державному рівні, створення необхідних умов навчання і виховання молоді, її професійна підготовка - запорука формування інтелектуального потенціалу народу, його духовного відродження, у процесі якого зростає людина-будівник, людина-творець. Входження України у світовий освітянський простір та орієнтація на ринок праці вимагають певних змін в організації підготовки спеціалістів у вищих навчальних закладах. Життя підтверджує, що чим вищий рівень освіти населення, тим вищою є професійна і соціальна його мобільність.

Наша держава також "... визначає освіту пріоритетною сферою соціально-економічного, духовного, культурного розвитку суспільства", про що сказано у Законі України "Про освіту".

Структурно-змістові та процесуальні перетворення в освіті, передбачені Законами "Про освіту", "Про фахову передвищу освіту" та Національною доктриною розвитку освіти, спрямовуються на підвищення ефективності у навчальних закладах та досягнення якісної професійної підготовки фахівців. Заклади освіти, які готують фахових молодших бакалаврів, несуть відповідальність за рівень дотримання державного освітнього стандарту, формування у них відповідного обсягу та якості здібностей, передбачених освітньою програмою. Досягнення цієї мети і стає

внутрішньою глобальною проблемою закладів фахової передвищої освіти. Саме цим і мотивується пошук та впровадження інноваційних технологій, сучасних засобів і методів навчання, вдосконалення навчальних планів, програм. Зміна пріоритетів в економіці незалежної України зумовила необхідність змін у змісті обліково-економічної роботи. Як результат, підвищилися вимоги до професійної підготовки фахівців з бухгалтерського обліку. Це потребує глибоких, перетворень у системі економічної освіти, зокрема, вдосконалення професійної підготовки фахівців з бухгалтерського обліку.

Дослідженню проблем професійної підготовки приділялася певна увага, зокрема:

- особливостям професійної підготовки фахівців (С.І. Архангельський, І.Я. Лернер, С.Ю. Маринчак та ін.);
- теоретичним і методологічним основам професійної освіти (А.М.Алексюк, К.В.Астахов, С.Я.Батишев, І.А.Зязюн, В.А.Козаков, В.Г. Кремень, Н.Г.Ничкало, П.М.Олійник, С.О. Сисоєва та ін.);
- пошуку нових шляхів та форм організації професійної підготовки молоді (С.П. Верещак, Т.І.Левченко, Л.П.Одерій, Л.М. Романишина та ін.);
- особливостям професійної підготовки фахівців економічного профілю (А.І.Абрамова, В.Я. Бобров, Ф.Ф. Бутинцев, А.С. Нісімчук, О.С. Падалка, І.Ф. Прокопенко, І.Ф. Родіонова, О.Т. Шпак);
- дидактиці професійної освіти (С.Я.Батишев, В.П.Беспалько, М.І.Махмутов ін.);
- проблемам діяльності закладів професійної освіти (В.С.Безруков, А.П.Беляєва, Р.С.Гуревич, І.М. Козловська, П. М.Олійник, В.А. Семиченко та ін.);
- інноваціям в педагогіці професійної освіти (В.А. Андрєєва, В.І. Бондар, О.О.Гаврилук, А.А. Кіяшко, М.В. Кларін, В.М. Пінчук);
- психології праці (Г.О.Балл, В.В.Рибалка, Н.А.Побірченко, Б.О.Федоришин та ін.).

У працях цих науковців розкрито проблеми неперервної професійної освіти, зокрема, економічної підготовки майбутніх фахівців як суттєвий фактор розвитку економіки країни. Проте ефективність професійного навчання фахових молодших бакалаврів з бухгалтерського обліку у закладах фахової передвищої освіти не стала предметом спеціального педагогічного дослідження.

Недостатнє вивчення цього питання педагогічною наукою дозволяє констатувати, що сучасна професійна підготовка фахових молодших бакалаврів з бухгалтерського обліку не задовольняє належною мірою сучасні потреби ринку праці, пов'язані з професійною підготовкою фахівця-бухгалтера до діяльності в економічних умовах сьогодення.

Отже, актуальність обраної теми зумовлена недостатньою розробленістю проблеми в професійній педагогіці; невідповідністю професійної підготовки фінансистів, бухгалтерів, комерсантів, менеджерів сучасним потребам ринку праці; необхідністю докорінної перебудови змісту, форм і методів професійного навчання фахівців з бухгалтерського обліку, а також забезпечення кваліфікаційних вимог, професійної самореалізації особистості, формування морально і фізично здорового національного виробничого потенціалу; об'єктивними потребами пошуку і запровадження в практику нових систем професійної підготовки фахівців, нових технологій навчання.

З урахуванням викладеного вище нами було визначено тему магістерської роботи: «Навчання економічного аналізу майбутніх фахівців спеціальності «Бухгалтерський облік» на засадах компетентнісного підходу (на прикладі Харківського автотранспортного фахового коледжу)».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити методику навчання економічного аналізу майбутніх фахівців спеціальності «Бухгалтерський облік» на засадах компетентнісного підходу.

Об'єкт дослідження – процес підготовки майбутніх бухгалтерів в ХАФК.

Предмет дослідження – методика навчання економічного аналізу майбутніх фахівців спеціальності «Бухгалтерський облік» на засадах компетентнісного підходу.

Завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз професійної діяльності фахівців спеціальності «Бухгалтерський облік».
2. Проаналізувати навчання майбутніх бухгалтерів в ХАФК у контексті виконання вимог щодо підготовки компетентних фахівців.
3. Визначити переваги й недоліки чинної методики підготовки з економічного аналізу в руслі формування професійних компетентностей.
4. Обґрунтувати модель підготовки майбутніх бухгалтерів з дисципліни «Економічний аналіз» на засадах компетентнісного підходу.
5. Розробити та експериментально перевірити методику навчання економічного аналізу майбутніх фахівців спеціальності «Бухгалтерський облік» на засадах компетентнісного підходу.

Новизна отриманих результатів – удосконалено дидактичний інструментарій щодо реалізації компетентнісного підходу у процесі навчання економічного аналізу майбутніх бухгалтерів у ХАФК.

Теоретичне значення – уточнено процесуально-методичні дії викладача дисципліни «Економічний аналіз», яка викладається в ХАФК.

Практичне значення – у практику підготовки фахівців у ХАФК впроваджено методику навчання економічного аналізу майбутніх бухгалтерів.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ НАВЧАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК» НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ

1.1. Основи освітнього законодавства. Професійне призначення фахових молодших бакалаврів спеціальності «Бухгалтерський облік»

Професії бухгалтера вже кілька століть - основи бухгалтерського обліку придумав італійський монах Фра Бартоломео де Пачолі. У 1494 він опублікував книгу, де розтлумачував купцям сенс найпростіших бухгалтерських операцій - дебету, кредиту та балансу.

Сьогодні таких операцій набагато більше, а професія бухгалтера набула неабиякої суспільної значимості. Без бухгалтера довго не протягне жодне підприємство. І, звісно, кожна поважна установа потребує висококваліфікованого спеціаліста. Тому надзвичайно важливим є здобуття спеціальної освіти.

Входження освіти України до єдиного європейського та світового освітнього і наукового простору обумовлює певні зміни у державній політиці щодо розвитку вітчизняної вищої освіти.

Основною метою державної політики в галузі освіти є створення умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, оновлення змісту освіти та організації навчально-виховного процесу відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень.

Серед пріоритетних напрямів державної політики в галузі освіти значаться: особистісна орієнтація; формування національних і загальнолюдських цінностей; створення для громадян рівних можливостей у здобутті освіти; постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та

форм організації навчально-виховного процесу; запровадження освітніх інновацій та інформаційних технологій тощо.

Реалізація зазначених завдань в галузі фахової передвищої освіти вимагає пошуку та застосування нових, більш ефективних підходів до формування її змісту, використання технологій навчання з урахуванням специфіки професійної діяльності майбутніх фахівців.

Але вирішення будь-якого наукового завдання має бути системним. Тому вимагає системного аналізу вимог до випускників ЗФПО, що передбачає визначення особливостей функціонування вітчизняної освіти взагалі, встановлення її складових та зв'язків між ними.

Згідно Закону України «Про освіту» фахова передвища освіта спрямована на формування та розвиток освітньої кваліфікації, що підтверджує здатність особи до виконання типових спеціалізованих завдань у певній галузі професійної діяльності, пов'язаних з виконанням виробничих завдань підвищеної складності та/або здійсненням обмежених управлінських функцій, що характеризуються певною невизначеністю умов та потребують застосування положень і методів відповідної науки, і завершується здобуттям відповідної освітньої та/або професійної кваліфікації.

Система фахової передвищої освіти:

- 1) заклади фахової передвищої освіти;
- 2) галузі знань і спеціальності;
- 3) ліцензійні умови провадження освітньої діяльності;
- 4) стандарти фахової передвищої освіти;
- 5) органи, що здійснюють управління, нагляд та контроль у сфері фахової передвищої освіти;
- 6) науково-методичні (навчально-методичні) установи;
- 7) учасники освітнього процесу.

Рівень фахової передвищої освіти передбачає здатність особи вирішувати типові спеціалізовані задачі в окремій галузі професійної діяльності або у процесі навчання, що вимагає застосування положень і

методів відповідних наук та може характеризуватися певною невизначеністю умов; відповідальність за результати своєї діяльності; здійснення контролю інших осіб у визначених ситуаціях.

Фаховий молодший бакалавр - це освітньо-професійний ступінь, що здобувається на рівні фахової передвищої освіти і присуджується закладом освіти у результаті успішного виконання здобувачем фахової передвищої освіти освітньо-професійної програми.

Здобуття фахової передвищої освіти здійснюється в закладах фахової передвищої освіти і передбачає успішне виконання особою відповідної освітньої (освітньо-професійної) програми, що є підставою для присудження рівня фахової передвищої освіти – молодший бакалавр. Заклад фахової передвищої освіти - самостійна установа (технікум, коледж) або структурний підрозділ закладу вищої освіти державної, комунальної або приватної форм власності, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на рівні фахової передвищої освіти, проводить освітню, методичну, інноваційну, просвітницьку діяльність, може здійснювати прикладну наукову та іншу діяльність і основним видом діяльності якої є освітня діяльність

Фаховий коледж - заклад фахової передвищої освіти або структурний підрозділ закладу вищої освіти, іншої юридичної особи, що провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям фахової передвищої освіти, може проводити дослідницьку та/або творчу мистецьку, та/або спортивну діяльність, забезпечувати поєднання теоретичного навчання з навчанням на робочих місцях.

Вимоги до змісту фахової передвищої освіти містяться у таких документах:

- стандарт фахової передвищої освіти;
- освітньо-професійна програма, що включає вимоги до осіб, які можуть розпочати навчання за програмою; зміст підготовки здобувачів фахової передвищої освіти, сформульований у термінах результатів

навчання; обсяг кредитів ЄКТС, необхідний для здобуття ступеня фахової передвищої освіти; перелік освітніх компонентів і логічну послідовність їх виконання; вимоги професійних стандартів (за наявності); форми атестації здобувачів фахової передвищої освіти; вимоги до системи внутрішнього забезпечення якості фахової передвищої освіти; перелік компетентностей випускника;

- навчальний план, який визначає перелік та обсяг освітніх компонентів у кредитах ЄКТС, їх логічну послідовність, форми організації освітнього процесу, види та обсяг навчальних занять, графік освітнього процесу, форми поточного і підсумкового контролю, що забезпечують досягнення здобувачем фахової передвищої освіти програмних результатів навчання;

- індивідуальний навчальний план - формується за результатами особистого вибору здобувачем дисциплін з урахуванням вимог освітньо-професійної програми щодо вивчення її обов'язкових компонент.

Освітній процес у закладах фахової передвищої освіти здійснюється за такими формами:

- 1) навчальні заняття, включаючи індивідуальне навчальне заняття;
- 2) самостійна робота, включаючи виконання індивідуальних завдань;
- 3) практична підготовка;
- 4) контрольні заходи, включаючи атестацію здобувачів фахової передвищої освіти.

Основними видами навчальних занять у закладах фахової передвищої освіти є:

- 1) лекція;
- 2) лабораторне, практичне, семінарське, індивідуальне заняття;
- 3) урок (за освітньою програмою профільної середньої освіти);
- 4) консультація.

Харківський автотransпортний фаховий коледж - один з найстаріших в Україні коледжів, де готують спеціалістів автомобільної галузі. В жовтні 2022 р. колектив відзначив своє 95-річчя.

Починався коледж з першої у Харкові автотракторної школи, де готували техніків-механіків автомобілів та тракторів. Пізніше на базі школи організували технікум промислового транспорту, а з 1966 р. навчальний заклад мав назву Харківського автотransпортного технікуму. За час існування в технікумі підготували майже 45 тис. спеціалістів. Нинішній автотransпортний не просто сучасний навчальний заклад, а той, що відповідає вимогам життя і впевнено інтегрується в систему європейської освіти.

Незважаючи на складну ситуацію на ринку праці, більшість випускників без роботи не залишається, оскільки підготовка спеціалістів проводиться в основному на підставі угод з автотransпортними, авторемонтними та підприємствами агропромислового комплексу, туди й направляються фахівці. Чимало вихованців продовжують навчання у ЗВО.

ХАФК проводить підготовку фахових молодших бакалаврів за спеціальностями: «Автомобільний транспорт», спеціалізація - обслуговування та ремонт автомобілів і двигунів, спеціалізація - технічне обслуговування засобів зберігання, транспортування, та заправлення пально-мастильними матеріалами, «Транспортні технології» (автомобільний транспорт), спеціалізація – організація перевезень і управління на автотransпорті, спеціалізація – організація та регулювання дорожнього руху, «Облік і оподаткування», спеціалізація – бухгалтерський облік, «Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка», спеціалізація - обслуговування та ремонт електроустаткування автомобілів і тракторів.

1.2. Організація професійної підготовки майбутніх бухгалтерів в ХАФК. Особливості навчання економічного аналізу

Організація професійної підготовки майбутніх бухгалтерів в ХАФК визначається професійним призначенням цих фахівців, видо-типовими властивостями й функціональною структурою професійної діяльності.

Випускники зі спеціалізацією «Бухгалтерський облік» можуть продовжити навчання за ОКР «Бакалавр» напряму підготовки "Облік і аудит" або працювати за посадами, наведеними у табл. 1.1.

За спеціальністю «Бухгалтерський облік» здійснюється підготовка фахівців, спрямована на поглиблене вивчення теорії і практики забезпечення бухгалтерського обліку в сферах економіки.

Таблиця 1.1

Професійне призначення майбутніх бухгалтерів

№ з/п	Код і назва професійної групи	Професійна назва роботи (посада)
1	2	3
1	3119. Інші технічні фахівці в галузі фізичних наук і техніки	Технік з планування
2	3433. Бухгалтери та касири-експерти	Бухгалтер. Касир-експерт
3	3439. Інші технічні фахівці в галузі управління	Інспектор. Інспектор з інвентаризації. Інспектор-ревізор. Ревізор

Важливим спрямуванням такої підготовки є орієнтація здобувачів на опанування знаннями про формування грошових потоків підприємства, оптимізацію їх надходжень з метою підвищення рівня платоспроможності, фінансової стійкості та рентабельності підприємства, що є важливим в умовах сучасної економіки.

Компетентності, яких здобувають майбутні бухгалтери у ХАФК, поділяються на загальні (ключові) та професійні. В останніх можна виділити певні складові (далі – часткові компетентності):

- облікова - складання, приймання, перевірка та бухгалтерське оброблення документів, ведення синтетичного й аналітичного обліку, складання фінансової звітності, ведення податкового обліку;

- фінансово-економічна - організація фінансово-господарської діяльності підприємств, визначення доходів, витрат і фінансових результатів, організація страхової роботи, визначення ефективності технічних нововведень та елементів інфраструктури підприємств, планування господарсько-фінансової діяльності, планування фінансових показників діяльності підприємства, складання плану документообігу підприємства і заходів щодо вдосконалення обліково-економічної роботи;

- організаційна - дотримання законів України та інших нормативних актів, що регулюють господарську діяльність підприємств, організація бухгалтерського обліку і звітності, організація роботи матеріально-відповідальних осіб, дотримання правил зберігання бухгалтерських документів і організація архіву підприємства, організація зовнішньоекономічних відносин, реформування і запровадження бізнесу на підприємствах, організація дій з метою попередження або зменшення ступеня ймовірного пошкодження, організація дотримання безпеки та гігієни праці, організація захисту в разі виникнення надзвичайної ситуації, провадження розслідування нещасних випадків та аварій;

- контрольно-аналітична - контроль за дотриманням нормативних актів з методології бухгалтерського обліку та збереженням і ефективним використанням ресурсів підприємства, контроль за дотриманням правил безпеки праці та санітарно-гігієнічних вимог, аналіз господарсько-фінансової діяльності підприємства;

- техніко-інформаційна - використання ПЕОМ у середовищі автоматизованого робочого місця (АРМ) бухгалтера, використання комп'ютерної техніки та інших технічних засобів.

На формування фінансово-економічної складової підготовки спрямовано вивчення дисципліни «Економічний аналіз».

Предметом вивчення дисципліни «Економічний аналіз» є виробнича і фінансово-господарська діяльність організацій.

До вивчення дисципліни «Економічний аналіз» здобувачі повинні оволодіти знаннями, які викладаються в дисциплінах «Статистика», «Технологія галузі», «Економіка», «Організація і планування діяльності підприємства», «Бухгалтерський облік», «Фінансовий облік», - ця дисципліна є базовою для вивчення дисципліни «Аналіз господарської діяльності АТП».

Метою викладання навчальної дисципліни «Економічний аналіз» є засвоєння знань щодо системного оцінювання діяльності організацій, виявлення внутрішніх резервів раціонального використання матеріальних, трудових та фінансових ресурсів.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Економічний аналіз» є вивчення сучасних методик економічного аналізу із застосуванням математичних та статистичних прийомів і методів.

Характеристика програми підготовки і вимоги до здобувачів з економічного аналізу докладно представлено в додатку А.

Така будова змісту освіти з економічного аналізу відповідає функціонально-діяльнісній моделі, стосовно якої визначені компетентності розглядаються як штучні, що позбавлені системності й професійної затребуваності. Є велика необхідність обґрунтувати компетентнісну модель професійної освіти майбутнього бухгалтера.

1.3. Компетентнісний підхід в освіті: цілі, способи, вимоги до застосування

Для сучасного етапу розвитку освіти характерним є зміна процесу надання знань, умінь й навичок, що забезпечували досвідченість випускників більше у загальних, професійно-теоретичних та менше у професійно-практичних питаннях, на процес формування компетентностей, що характеризують випускника з точки зору прав, обов'язків, поглядів та

поведінки стосовно сфери використання та первинних посад (компетентності). Об'єктом підсумкового тестування стають компетентності, що потрібні випускникові системи вищої освіти, про що йдеться у матеріалах про приєднання України до Болонського процесу. Такий напрям реформування вітчизняної освіти обумовив формування компетентнісного підходу до навчання, в основі якого знаходяться поняття «компетентність» та «компетенція».

Дослідження компетентностей та компетенцій здійснюється через встановлення: змісту; ознак; видів; функцій; структури; параметрів та критеріїв. Зважаючи на те, що по кожній з цих категорій немає єдиної, однозначної думки, то існує потреба в їх дослідженні.

Аналіз понять «компетентність» і «компетенція» доцільно робити разом у послідовності від походження і загального змісту, через їх застосування в освітній галузі, до використання в окремих педагогічних дослідженнях.

Звернемося спочатку до енциклопедичних, словникових і довідникових видань (словника іноземних слів, тлумачного словника іноземних слів, великого тлумачного словника іноземних слів, тлумачного словника російської мови, тлумачного словника суспільствознавчих термінів, енциклопедичного словника про людину та логічного словника-довідника).

У цих виданнях компетентність визначається як: 1) володіння компетенцією; 2) володіння знаннями, що дозволяють судити про щось; якість людини, яка володіє всебічними знаннями у якій-небудь галузі й думка якої є тому вагомою, авторитетною; властивість компетентного.

Компетентний [нім. *Kompetent* < фр. *compétent* < лат. *competens* (*competentis*) що відповідає; здатний] – це 1) знаючий, обізнаний, авторитетний у якій-небудь галузі (наприклад, компетентний фахівець, компетентний висновок, компетентна думка); 2) той, хто володіє компетенцією (наприклад, комісія в цьому питанні не цілком компетентна, передати справу в компетентну інстанцію).

Компетенція (від лат. *competo* – добиваюся; відповідаю, підходжу) трактується як: 1) коло повноважень, наданих законом, статутом або іншим актом конкретному органу або посадовцю (наприклад, справа не входить до чисєї-небудь компетентності); 2) знання, досвід у тій або іншій галузі або 2) коло питань, у яких хто-небудь добре поінформований; коло повноважень установи або особи, те, що підлягає їх веденню; коло питань, з якими людина обізнана і які необхідні для здійснення її діяльності; галузь знань або практики, у якій компетентна особа володіє великими точними знаннями й досвідом практичної діяльності.

З наведених визначень бачимо, що або поняття «компетентність» та «компетенція» за змістом тотожні одне одному й означають володіння знаннями, досвідом, або поняття «компетентність» вказує на властивість людини мати компетенцію і тому володіти необхідною теоретичною (практичною) базою чи (та) мати певні права, повноваження щось виконувати.

В етимологічному словнику української мови термін «компетентність» пояснюється через поняття «компетентний», запозичений з латинської мови *Competentia* «відповідність, узгодженість», пов'язано з *Competere* «разом досягати, прагнути, сходитися, зустрічатися, відповідати, погоджувати», яке складається із префікса *com-* «з» і дієслова *petere* «прагнути, досягати». Тобто можливе таке припущення: в основі компетентності знаходиться не просто певна дія (на відміну від знань з попередніх визначень), а навіть взаємодія двох чи більше суб'єктів; взаємодія містить елемент оцінки одного суб'єкта іншим (іншими) суб'єктом (ами) на відповідність собі та загальній справі. Отже, компетенція перевіряється за результатами діяльності; при позитивній оцінці, знову ж таки, суб'єкт характеризується як компетентний.

Розглянемо підходи до визначення «компетентності» та «компетенції» в освіті: середній, професійно-технічний, фаховий передвищій, вищій та післядипломній.

У середню освіту поняття компетентності й компетенції прийшли з професійної освіти. Їх розуміння дещо різняться. «Компетентність» та «компетенція» знаходяться у відношеннях:

- множини та елементу (Н. Бібік), коли «компетенція» як освітній результат – поняття похідне, вужче від поняття «компетентність», під яким розуміються освітні результати, які досягаються не лише засобами змісту освіти, але й соціальної взаємодії, як у міжособистісному, так і в інституційному культурному контексті,

- цілі й результату (С. Трубачева, А. Хуторський), коли компетенція розуміється як відчужена, наперед задана соціальна вимога (норма) до освітньої підготовки учня, необхідної для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері, а компетентність – володіння учнем відповідною компетенцією, що включає його особистісне відношення до неї і предмета діяльності.

Запропоновані зв'язки між поняттями компетентності й компетенції забезпечують необхідний крок до власного розуміння їхнього співвідношення. Але ми, не погоджуючись із окремими з них, розрізняємо базові поняття таким чином: компетенція – спроможність виконання певних функціонально пов'язаних завдань на необхідному рівні, а компетентність – це ознака тієї особистості, яка володіє всіма потрібними компетенціями.

У професійно-технічній освіті компетентність нерідко порівнюється з кваліфікацією і в одному випадку їй притаманна об'єктивізація (означає не тільки професійні знання, навички і досвід у певній спеціальності, але і відношення до справи, певні (позитивні) схильності, інтереси і прагнення, а також особистісні якості для забезпечення необхідного результату на конкретному робочому місці в певній робочій обстановці – О.Чабан), а в іншому випадку, – суб'єктивізація (інтегральна характеристика рівня можливостей і здібностей працівника до реалізації свого професійного потенціалу, знань і особистісних якостей в умовах реальної діяльності й постійної адаптації до швидкоплинних змін зовнішнього середовища, вимог

робочого місця і сфери, на яку розповсюджуються його діяльність або повноваження – А. Михайличенко і В. Плохий).

Отримуємо, що у першому випадку компетентний фахівець повинен мати сформованими зазначені елементи компетентності, а у другому, – він буде компетентним тільки тоді, коли демонструватиме ці елементи.

Звернемось до досліджень передвищої і вищої шкіл. Результати аналізу наукових праць свідчать про ще більше розмаїття співвідношень між поняттями «компетентність» та «компетенція»:

- компетенція – складова компетентності;
- існує лише один правильний термін для характеристики рівня підготовки – компетенція, Parry – 1996, Spencer & Spencer – 1993, Keen – 1992;
- компетентність – результат підготовки, а компетенція – коло повноважень;
- компетентність – результативне поняття, а компетенція – процесуальне;
- підготовка характеризується одним терміном – компетентність;
- складовими загальної компетентності є часткові компетентності;
- поняття компетенції тотожне поняттю компетентності.

Таким чином, у результаті проведеного аналізу змісту понять «компетентність» та «компетентність» можна отримати висновки:

- у тому разі, якщо використовується одне з двох понять, то воно уособлює результат підготовки; тут можна сказати про синонімічність термінів;
- використання обох термінів також може характеризувати результат підготовки, тільки «компетентність» – загальної, а «компетенція» – часткової; тоді до складу компетентності входять компетенції;
- до складу компетентності можуть входити інші компетентності;
- «компетентність» використовується в освіті тільки як результат, а «компетенція» – як результат, процес чи наперед задана вимога, норма.

Жодне з наведених відношень між компетентністю й компетенцією не відбиває нашого ставлення до зв'язку між цими поняттями. З одного боку, ми стверджуємо, що компетенцій багато, а компетентність – одна. З іншого, – компетенції можуть об'єднуватися у ще більшу компетенцію, а не у компетентність. З третього, – компетенцію розуміємо як таке досвідне надбання, засвоєння якого має як процесуальну, так і результативну характеристики. Отже, формуватимемо виявлені компетенції у їхньому взаємозв'язку, перевірятимемо сформованість їх же, але за умови позитивних результатів цього формування засвідчуватимемо наявність (випуск з ЗВО) компетентних інженерів-педагогів.

Таким чином, ми під компетентністю розуміємо властивість професіонала. Вона однозначно вказує на його спроможність доцільно та ефективно діяти за певних обставин, тобто реалізовувати компетенції – певні групи досвідних надбань стосовно тих чи інших напрямів чи етапів здійснення діяльності, зокрема – професійної діяльності.

Неоднозначна думка стосовно визначень понять компетенції й компетентності має продовження: далі неоднозначність вже стосується назв та кількості складових елементів компетенції й компетентності.

З визначень компетентності й компетентності, які ми повинні були вивчати з метою встановлення їхньої сутності й типів взаємозв'язків, отримуємо складові, відповідно:

– компетентності: професійно-освітній, професійно-діяльнісний, професійно-особистісний рівень; мотиваційна, предметно-практична (операційно-технологічна) сфера, сфера саморегуляції (самосвідомість); когнітивний, операційний, аксіологічний аспекти; спеціальна підготовка, методична підготовка, психолого-педагогічна компетентність, соціально-психологічна компетентність, самовдосконалення інженера-педагога; цільова, прогностична, спеціально-предметна, соціально-професійна, методична, регламентно-нормативна, біографічна, психофізіологічна, аутопсихологічна, акмеологічна, діагностична компетентності інженера-

педагога; вузькоспеціальні знання; особливого роду предметні навички; способи мислення; розуміння відповідальності працівника за свої дії (Дж. Рамен); відповідні технічні знання; відповідні практичні навички; базові знання, уміння та здібності; універсальні (мобільні) уміння й навички (які нерідко іменуються компетентностями (наприклад, усне і письмове спілкування); трудовий і життєвий досвід; особистісні якості (загальнолюдські цінності) робітника; інтелектуальні і навичкові складові, особистісні характеристики, досвід, що дозволяє викладачеві використовувати свій потенціал, здійснювати складні культуровідповідні види діяльності, оперативно та успішно адаптуватися в суспільстві та професійній діяльності, що постійно змінюється; психолого-педагогічна грамотність, психолого-педагогічні уміння, професійно значущі особистісні якості, невіддільні від процесу педагогічної діяльності і неминуче зростаючі з самого її характеру; професійні педагогічні знання, навички, досвід у певній спеціальності; відношення до справи; певні (позитивні) схильності, інтереси, прагнення; здатність до ефективного використання знань та умінь; особистісні якості для забезпечення необхідного результату на конкретному робочому місці; професійні (об'єктивно необхідні) психологічні й педагогічні знання; професійні (об'єктивно необхідні) педагогічні уміння; професійні психологічні позиції, установки вчителя, необхідні стосовно професії; особистісні особливості, що забезпечують оволодіння вчителем професійними знаннями й уміннями; професійні знання, уміння та способи виконання діяльності;

– компетенції: загальноосвітній, загальноуправлінський, управлінсько-педагогічний блоки компетенцій директора школи; особистісні якості; компетенції, пов'язані з діяльністю; комунікація (компетенція діалогічного чи монологічного спілкування; компетенція поведінки в конфліктах); етика (компетенція щодо етичних принципів соціального працівника); мінімальний досвід діяльності або попередній стан сформованості компетентності; соціальна, особистісна мотивація необхідності подальшого формування компетентності;

знання, уміння, навички, необхідні для подальшого формування компетентності; способи діяльності на певному етапі формування компетентності; рефлексія ефективності отриманого результату.

Отже, невизначеність змісту компетентності й компетенції породжує невизначеність і в їхніх структурах. Виходячи з власних інтересів, підготовленості в питаннях діяльності та особистості, конкретних цілей дослідження, авторами наукових праць в освітній галузі обирається й рівень вивчення структури компетентності (компетентності). Ототожнення цих понять призводить до того, що вони розглядаються з боку якихось великих блоків (сфер, рівнів), певної сукупності часткових реалізацій (компетентності складаються із інших компетентностей чи компетенцій, а компетенції – із інших компетенцій), тих чи інших структурних елементів особистості.

Згідно запропонованого нами зв'язку між професійними педагогічними компетентністю та компетенцією фахівця структуру його професійної компетентності встановлюють структурні елементи особистості (професійна спрямованість, професійні знання, уміння та навички, які диференціюються за функціями професійної діяльності, а також професійно важливі якості та здібності), що обумовлюють визначення професійних компетенцій або часткових компетентностей, а ті, у свою чергу, – уособлюють елементи особистості фахівця, диференційовані за кожною компетенцією.

Компетентнісний підхід знайшов своє застосування у змісті освіти на всіх його рівнях, в технологіях підготовки. Відносно того чи іншого рівня змісту освіти (рівень всієї підготовки, рівень підготовки з окремої навчальної дисципліни чи рівень підготовки з теми цієї дисципліни) визначаються також структурні компоненти документів, що регламентують підготовку компетентних фахівців:

- учень повинен знати і/чи уміти робити; критерії ефективності виконання роботи; ситуації, у яких ефективність роботи повинна бути продемонстрована;

– вступ (основні положення, сфера використання стандарту, терміни й поняття); діяльність, яка охоплюється стандартом; елементи компетентності, які визначають зміст професійної діяльності; умови допуску до виконання професійної діяльності; спеціальні знання професійного, гуманітарного й соціального характеру (комунікації, психологія, менеджмент, знання, необхідні в екстремальних ситуаціях та ін.); критерії оцінки компетентності;

– назва компетентності; тип компетентності у їхній загальній ієрархії; коло реальних об'єктів дійсності, відносно яких уводиться компетентність; соціально-практична обумовленість і значущість компетентності; смислові орієнтації учня щодо певних об'єктів, особистісна значущість компетентності; знання про це коло реальних об'єктів; уміння і навички, що відносяться до певного кола реальних об'єктів; способи діяльності щодо певного круга реальних об'єктів; мінімально необхідний досвід діяльності учня у сфері цієї компетентності (по ступенях навчання); індикатори – приклади, зразки навчальних і контрольних завдань за визначенням ступеня (рівня) компетентності учня (за ступенями навчання).

Другий та третій варіанти із запропонованих відбивають не тільки сутність підготовки (перший варіант), а також розподіл цієї сутності за складовими процесу підготовки й, відповідно, структурними елементами документа, яким у нашому випадку є галузевий стандарт вищої освіти підготовки майбутніх інженерів-педагогів. Вони є достатньо повними і за умови якісного подання формують вичерпне й цілісне уявлення про особливості підготовки й встановлення відповідності її результатів об'єктивним вимогам.

Компетентності поділяються на професійні в певній галузі та соціальні (у сфері спілкування з людьми, формування соціальних навичок, мотивів поведінки).

Як зазначає І. Чемерис, крім професійної компетентності, яка має певну нормовану основу застосування (із вказаними критеріями якості діяльності та продуктів цієї діяльності), існує, так звана, ключова (загальна,

загальноосвітня) компетентність, що проявляється як певний рівень функціональної грамотності.

За таким саме принципом здійснюється і визначення видів компетенцій. А. Хуторським пропонується класифікація компетентностей у загальній освіті: ключові (ціннісно-сміслова, загальнокультурна, навчально-пізнавальна, інформаційна, комунікативна, соціально-трудова, компетентність особистого самовдосконалення); загальнопредметні; предметні. Крім інформаційної та комунікативної, вказуються соціальна, психологічна, валеологічна, екологічна компетентності.

У професійній освіті компетентності поділяються на: професійні, загальні (ключові, базові, універсальні, транспредметні, метапрофесійні, переносні, надпрофесійні і т.д.) компетентності, а також академічні.

Е. Зеєром вказуються ключові компетенції інженерів-педагогів, серед яких, крім наведених раніше соціальної та комунікативної, віднесено також соціально-інформаційну, когнітивну, спеціальну, а О. Щербак, крім психологічної, – педагогічна, дидактична, методична, виховна, організаційна, науково-дослідна, соціально-економічна. У цих видах компетенцій вгадуються функції педагога професійної школи.

Власний, ні з ким не схожий підхід до класифікації компетенцій в освіті демонструє І. Зимня. Вона пропонує поділити компетентності на ті, що відносяться: до самої людини як особистості, суб'єкта діяльності, спілкування (компетентності здоров'язбереження, ціннісно-сміслової орієнтації у Світі, інтеграції, громадянства, самовдосконалення, саморегулювання, саморозвитку, особистісної й предметної рефлексії), до соціальної взаємодії людини й соціальної сфери (компетентності соціальної взаємодії, компетентності в спілкуванні), до діяльності людини (компетентність пізнавальної діяльності, компетентності діяльності, інформаційних технологій). І. Зимньою продемонстровано підхід до утворення компетентностей, що є для нас вкрай важливим, адже однією з проблем, які маємо вирішити у межах цього дослідження і є саме розробка засобу проєктування, який застосовуватимемо

до професійної педагогічної компетентності інженера-педагога і відповідної його підготовки.

Узагальнюючи отримані результати, представляється можливим виділити такі способи визначення видів компетенцій:

- через об’єкти відношень суб’єкта, зокрема педагога (І. Зимня);
- через цільові функції педагога (Е. Зеєр, О. Щербак);
- через структурні компоненти педагогічної системи та їхні функціональні оболонки (І. Васильєв);
- через структуру особистості викладача (Л. Карпова).

Підведемо підсумки зробленого аналізу. Сфери загальної та професійної освіти визначають основну відмінну ознаку в класифікації компетентностей (компетенцій) – загальні та професійні. Властивістю, що поєднує ці поняття, є наявність ключових компетентностей та компетенцій. Їх розмаїття та ступінь узагальненості визначаються сферою інтересів дослідника та рівнем вивченості цієї сфери. Спостерігається тенденція до збільшення числа компетентностей (компетенцій) за рахунок посилення ролі якихось компонентів, прагнення підкреслити суть, розширити їх чи звужити. Однак серед компетентностей та компетенцій можна побачити й ті, що повністю ідентичні за назвою та змістом (наприклад, спеціальні, методичні, загальнокультурні, соціальні, екологічні, валеологічні).

1.4. Теоретичні передумови підготовки майбутніх бухгалтерів з дисципліни «Економічний аналіз» на засадах компетентнісного підходу

Наводячи види компетентностей (компетенцій), автори, як правило, не пов’язують їх із структурними елементами, не вказують наукові підстави їх отримання. Найчастіше – це досвід та інтуїтивне уявлення напрямів реалізації й розвитку професійної діяльності та особистості викладача. Але ті, що вказуються, ґрунтуються на особистості людини, його професійних функціях, об’єктах відношень. Основним типом відношень стосовно нашого дослідження

є відношення бухгалтера до професійної діяльності, яке реалізується у компетентностях цієї діяльності. З урахуванням специфіки професійної діяльності, інші два типи відношень (до себе та соціальної взаємодії), якщо їх розглядати у контексті професії, виявляються підпорядкованими стосовно відношення до професійної діяльності. Визначення компетенцій (часткових компетентностей) ми вбачаємо шляхом інтеграції функцій діяльності та структурних елементів особистості фахівця.

Постійне місце в структурі особистості бухгалтерів займають здібності, наявний досвід, що може замінюватися компетентністю, вводяться якості, тобто все те, наявність та ступінь розвитку чого дозволяє встановлювати рівень підготовки людини, зокрема її професійної підготовки.

Нас, насамперед, цікавлять ті елементи структури особистості, які підлягають впливу в процесі надання освіти і які формують особистість як професіонала в певній галузі діяльності. У цьому плані найбільш прийнятною є структура особистості, запропонована В. Ледньовим. Саме він розглядає її в контексті процесу навчання. У запропонованій ним таблиці, звертаючись до мети цієї праці, набуває особливого значення такий аспект особистості, як її досвід (табл. 1.2). Інші її сторони, як то функціональні механізми психіки, типологічні властивості особистості, динаміка особистості та індивідуальні якості особистості, створюють блок, так би мовити, розвитку цієї особистості, що відбувається в професійному становленні фахівця (у протилежність загальній підготовці), найчастіше опосередковано. У професійній школі ми вже маємо сформовану, у певному розумінні, особистість, яка прагне здобути досвід виконання професійної діяльності.

В. Ледньов, на відмінну від інших авторів, включає до поняття «досвід особистості» не тільки набуті знання, уміння, навички, способи дій, але і певні якості особистості, що є, на нашу думку, правильним з точки зору того, що розвиток особистості в результаті набуття досвіду відбувається, головним чином, шляхом формування певних якостей і властивостей через набуття

необхідних знань та умінь, формування спрямованості, а не окремо і незалежно від них.

Таблиця 1.2

Компоненти структури особистості професіонала

Досвід особистості (за В. Ледньовим)	Професійно обумовлений досвід особистості
1	2
<i>Якості особистості, інваріантні предметній специфіці діяльності:</i>	<i>Якості особистості, інваріантні предметній специфіці професійної діяльності:</i>
– спрямованість;	– професійна спрямованість;
– пізнавальні якості;	– професійно-обумовлені пізнавальні якості;
– трудові якості;	– трудові якості за видами професійної діяльності;
– комунікативність;	– професійно-обумовлені комунікативні якості;
– естетичні якості.	– професійно-обумовлені естетичні якості.
– фізичні якості	– фізичні якості, необхідні при виконанні професійних функцій
<i>Досвід особистості, що диференціюється за психологічною ознакою:</i>	<i>Професійно-обумовлений досвід особистості, що диференціюється за психологічною ознакою:</i>
– знання;	– професійні знання;
– уміння і навички.	– професійні уміння, навички.
<i>Досвід предметної діяльності, що диференціюється за ступенем загальності її видів:</i>	<i>Досвід професійної діяльності, що диференціюється за ступенем загальності її видів:</i>
– навченість у галузі видів діяльності, які виконуються всіма людьми – загальна освіта	– навченість у галузі загальнопрофесійного виду діяльності
– навченість у галузі спеціальних (професійних) видів діяльності – спеціальна освіта	– навченість у галузі професійно-диференційованих видів діяльності (аналіз, розрахунок, планування, контроль тощо)
<i>Досвід предметної діяльності, що диференціюється за творчою ознакою:</i>	<i>Досвід професійної діяльності, що диференціюється за творчою ознакою:</i>
– репродуктивна діяльність;	– репродуктивна професійна діяльність;
– творча діяльність.	– творча професійна діяльність.

Як видно з таблиці, блок “досвід особистості” поділяється на ряд елементів, але це не структурні елементи одного порядку, а “зрізи” одного поняття “досвід особистості” у різних площинах.

Розвиток якостей і набуття знань – це різні боки єдиного процесу, причому набуття знань та умінь є інструментом формування якостей. І від того, який буде зміст знань та умінь, яким чином вони будуть опановані і якою мірою засвоєнні, буде залежати рівень розвитку якостей і властивостей особистостей. Тобто, при набутті знань та умінь у будь якому випадку йде розвиток певних якостей, але для розвитку саме необхідних якостей і на необхідному рівні треба, щоб цей процес був керованим – надавалися б саме ті знання, формувались би саме ті уміння, того обсягу і рівню, і таким чином, щоб отримувати саме заплановані якості потрібного рівня.

Переносячи загальний досвід у професійну площину, отримаємо професійно обумовлений досвід особистості із відповідними його складовими (табл. 1.2). Таким чином, набуття особистістю деякого досвіду приводить до певного рівня розвитку цієї особистості і завдання закладу освіти полягає у тому, щоб забезпечити отримання здобувачем саме такого досвіду, який гарантував би досягнення потрібного рівня розвитку його особистості як фахівця, а саме досягнення професійної компетентності.

Отже, отримаємо компетентнісну модель бухгалтера (рис. 1.3).

Складові особистості фахівця	Види професійних компетентностей бухгалтера	Складові кожної з компетентностей бухгалтера
Професійна спрямованість	1.Облікова	Спрямованість компетентності
	2. Фінансово-економічна	
Професійно необхідні зв'язання, уміння, навички	3.Організаційна	Знання, уміння, навички за компетенцією
	4. Контрольно-аналітична	
Професійно важливі якості, здібності	5. Техніко-інформаційна	Компетентнісно важливі якості й здібності

Рис.1.3. Компетентнісна модель бухгалтера

З рисунка видно, що складовими фінансово-економічної компетентності є спрямованість, необхідні знання, уміння і навички, а також компетентнісно необхідні якості, здібності:

- прояв інтересу до організації фінансово-господарської діяльності підприємств та усвідомлення значення й сутності аналітичної діяльності бухгалтера, умов, вимог та напрямків щодо її здійснення, наявність міцної мотивації стосовно її виконання у відповідності до кількісних та якісних характеристик, прагнення підвищення ефективності аналітичної діяльності та рівня власного професіоналізму щодо її виконання;

- знання методів визначення доходів й витрат, ефективності технічних нововведень та елементів інфраструктури підприємств;

- уміння аналізувати вихідні дані, здійснювати планування господарсько-фінансової діяльності підприємства, її фінансових показників, скласти план документообігу підприємства і заходів щодо вдосконалення обліково-економічної роботи;

- здібності аналізувати, планувати, прогнозувати у процесі здійснення фінансово-економічної діяльності.

Додержуючись загального змісту компетентності, здійснимо остаточну її конкретизацію на прикладі дисципліни «Економічний аналіз».

Професійна спрямованість включає:

- прояв інтересу до економічного аналізу;
- усвідомлення його сутності й ролі стосовно функціонування галузевого об'єкту, а також механізму економічного аналізу, планування, обліку, контролю, прогнозування тощо;

- наявність міцної мотивації стосовно якісного виконання професійної діяльності, здійснення та перевірки результатів економічного аналізу, підвищення його ефективності та рівня власного професіоналізму.

Ця компетентність представлена *знаннями*:

- завдань та видів економічного аналізу,
- прийомів економічного аналізу,

- принципів організації аналітичної роботи, видів джерел інформації та їх підготовки до аналізу,
- показників обсягу виробництва продукції, робіт, послуг та їх аналізу,
- показників технічного стану, ефективності використання основних та оборотних засобів,
- показників забезпеченості трудовими ресурсами, плинності кадрів, чинників, які впливають на продуктивність праці,
- методик аналізу витрат за видами та елементами,
- показників фінансових результатів, рентабельності, ділової активності підприємства,
- факторів ризику незатребуваної продукції та ринків збуту,
- методик аналізу фінансового стану підприємства,
- методів діагностики вірогідності банкрутства.

та вміннями:

- забезпечувати інформаційну базу даних,
 - застосовувати різні методики аналізу показників господарсько – фінансової діяльності,
 - організовувати аналітичну роботу,
- аналізувати:
- виробництво продукції, робіт, послуг підприємства за загальним обсягом, асортиментом та якістю,
 - загальний обсяг реалізації та її асортимент,
 - забезпеченість матеріальними ресурсами та ефективність їх використання,
 - стан і склад основних засобів, ефективність їх використання,
 - стан і забезпеченість підприємства трудовими ресурсами, ефективність їх використання,
 - витрати підприємства, собівартість продукції, товарів,
 - фінансові результати і рентабельність підприємства,

- майно підприємства і джерело його покриття,
- оборотні активи і оборотність,
- власний і позиковий капітал,
- фінансову стійкість і ліквідність підприємства,
- узагальнювати результати аналізу фінансового стану і визначати способи фінансового оздоровлення підприємства;

Здібності :

- самостійно визначати предмет й засоби діяльності, реалізовувати аналітико-розрахункові методики;
- передбачати результати аналітичної діяльності;
- передбачати можливі ускладнення, обирати оптимальні засоби й ефективні методи роботи;
- досліджувати об'єкт, процес та результати власної діяльності та перебудовувати їх;
- коригувати результати своєї роботи.

Якості компетентності: цілеспрямованість, ерудиція, аналітичність мислення, логічність мислення, критичність мислення, словесно-логічна пам'ять, передбачення результатів своєї роботи, акуратність, відповідальність, працьовитість.

Висновки до першого розділу

1. На етапі відбудови країни одним із основних завдань освітніх закладів, які здійснюють підготовку з економічних спеціальностей, є професійна підготовка бухгалтерів нової генерації, які добре розуміють особливості теперішнього і майбутнього економічного розвитку України, бачать шляхи розвитку економіки нашої держави в контексті світових інтеграційних процесів. Досягнення цієї мети і стає внутрішньою глобальною проблемою вищих навчальних закладів. Саме цим і мотивується пошук та впровадження інноваційних технологій, сучасних засобів і методів навчання, вдосконалення навчальних планів, програм.

2. Організація професійної підготовки майбутніх бухгалтерів в ХАФК визначається професійним призначенням цих фахівців, видо-типовими властивостями й функціональною структурою професійної діяльності. Випускники зі спеціалізацією «Бухгалтерський облік» можуть продовжити навчання за ОКР «Бакалавр» напряму підготовки «Облік і аудит» або працювати за посадами: технік з планування, бухгалтер, касир-експерт, інспектор інспектор з інвентаризації, інспектор-ревізор, ревізор.

3. Важливим спрямуванням такої підготовки є орієнтація здобувачів на опанування знаннями про формування грошових потоків підприємства, оптимізацію їх надходжень з метою підвищення рівня платоспроможності, фінансової стійкості та рентабельності підприємства, що є важливим в умовах сучасної економіки.

4. Виконання професійної діяльності вимагає сформованості у майбутнього бухгалтера наступних компетентностей: облікової (складання, приймання, перевірка та бухгалтерське оброблення документів, ведення синтетичного й аналітичного обліку, складання фінансової звітності, ведення податкового обліку); фінансово-економічної (організація фінансово-господарської діяльності підприємств, визначення доходів, витрат і

фінансових результатів, організація страхової роботи, визначення ефективності технічних нововведень та елементів інфраструктури підприємств, планування господарсько-фінансової діяльності, планування фінансових показників діяльності підприємства, складання плану документообігу підприємства і заходів щодо вдосконалення обліково-економічної роботи); організаційної (дотримання законів України та інших нормативних актів, що регулюють господарську діяльність підприємств, організація бухгалтерського обліку і звітності, організація роботи матеріально-відповідальних осіб, дотримання правил зберігання бухгалтерських документів і організація архіву підприємства, організація зовнішньоекономічних відносин, реформування і запровадження бізнесу на підприємствах, організація дій з метою попередження або зменшення ступеня ймовірного пошкодження, організація дотримання безпеки та гігієни праці, організація захисту в разі виникнення надзвичайної ситуації, провадження розслідування нещасних випадків та аварій); контрольно-аналітичної (контроль за дотриманням нормативних актів з методології бухгалтерського обліку та збереженням і ефективним використанням ресурсів підприємства, контроль за дотриманням правил безпеки праці та санітарно-гігієнічних вимог, аналіз господарсько-фінансової діяльності підприємства); техніко-інформаційної (використання ПЕОМ у середовищі автоматизованого робочого місця (АРМ) бухгалтера, використання комп'ютерної техніки та інших технічних засобів).

4. Нормативна складова навчального плану складається з 3-х циклів підготовки: гуманітарної, природничо-наукової та загальноекономічної, професійної та практичної («Економічний аналіз»).

5. Предметом вивчення дисципліни «Економічний аналіз» є виробнича і фінансово-господарська діяльність організацій. Метою викладання навчальної дисципліни «Економічний аналіз» є засвоєння знань щодо системного оцінювання діяльності організацій, виявлення внутрішніх резервів раціонального використання матеріальних, трудових та фінансових

ресурсів. Основними завданнями вивчення дисципліни «Економічний аналіз» є вивчення сучасних методик економічного аналізу із застосуванням математичних та статистичних прийомів і методів. Програма навчальної дисципліни складається із таких блоків змістових модулів: 1) методичні основи економічного аналізу; 2) аналіз виробництва продукції, ресурсозабезпечення та витрат на виробництво; 3) аналіз реалізації продукції, фінансових результатів та фінансового стану підприємства. Засобами діагностики успішності навчання встановлено: аудиторна контрольна робота, тестовий контроль, семестровий іспит.

6. Така будова змісту освіти з економічного аналізу відповідає функціонально-діяльнісній моделі, стосовно якої визначені компетентності розглядаються як штучні, що позбавлені системності й професійної затребуваності. Є велика необхідність обґрунтувати компетентнісну модель професійної освіти майбутнього бухгалтера.

7. Під компетентністю розуміємо властивість професіонала, яка однозначно вказує на його спроможність доцільно та ефективно діяти за певних обставин, тобто реалізовувати компетенції (часткові компетентності) – певні групи досвідних надбань стосовно тих чи інших напрямів чи етапів здійснення діяльності, зокрема – професійної діяльності. Визначення компетентностей професійної діяльності майбутнього бухгалтера ми вбачаємо шляхом інтеграції функцій діяльності та структурних елементів особистості фахівця (професійна спрямованість, професійно необхідні знання, уміння й навички, професійно важливі якості й здібності).

8. Складовими фінансово-економічної компетентності є спрямованість, необхідні знання, уміння і навички, а також компетентнісно необхідні якості, здібності:

– прояв інтересу до організації фінансово-господарської діяльності підприємств та усвідомлення значення й сутності аналітичної діяльності бухгалтера, умов, вимог та напрямків щодо її здійснення, наявність міцної мотивації стосовно її виконання у відповідності до кількісних та якісних

характеристик, прагнення підвищення ефективності аналітичної діяльності та рівня власного професіоналізму щодо її виконання;

- знання методів визначення доходів й витрат, ефективності технічних нововведень та елементів інфраструктури підприємств;

- уміння аналізувати вихідні дані, здійснювати планування господарсько-фінансової діяльності підприємства, її фінансових показників, скласти план документообігу підприємства і заходів щодо вдосконалення обліково-економічної роботи;

- здібності аналізувати, планувати, прогнозувати у процесі здійснення фінансово-економічної діяльності.

9. Професійна спрямованість з «Економічного аналізу» включає: прояв інтересу до економічного аналізу; усвідомлення його сутності й ролі стосовно функціонування галузевого об'єкту, а також механізму економічного аналізу, планування, обліку, контролю, прогнозування тощо; наявність міцної мотивації стосовно якісного виконання професійної діяльності, здійснення та перевірки результатів економічного аналізу, підвищення його ефективності та рівня власного професіоналізму.

Ця компетентність представлена знаннями: завдань та видів економічного аналізу, прийомів економічного аналізу, принципів організації аналітичної роботи, видів джерел інформації та їх підготовки до аналізу, показників обсягу виробництва продукції, робіт, послуг та їх аналізу, показників технічного стану, ефективності використання основних та оборотних засобів, показників забезпеченості трудовими ресурсами, плинності кадрів, чинників, які впливають на продуктивність праці, методик аналізу витрат за видами та елементами, показників фінансових результатів, рентабельності, ділової активності підприємства, факторів ризику незатребуваної продукції та ринків збуту, методик аналізу фінансового стану підприємства, методів діагностики вірогідності банкрутства, та вміннями: забезпечувати інформаційну базу даних, застосовувати різні методики аналізу показників господарсько-фінансової діяльності, організовувати

аналітичну роботу, аналізувати виробництво продукції, робіт, послуг підприємства за загальним обсягом, асортиментом та якістю, загальний обсяг реалізації та її асортимент, забезпеченість матеріальними ресурсами та ефективність їх використання, стан і склад основних засобів, ефективність їх використання, стан і забезпеченість підприємства трудовими ресурсами, ефективність їх використання, витрати підприємства, собівартість продукції, товарів, фінансові результати і рентабельність підприємства, майно підприємства і джерело його покриття, оборотні активи і оборотність, власний і позиковий капітал, фінансову стійкість і ліквідність підприємства, узагальнювати результати аналізу фінансового стану і визначати способи фінансового оздоровлення підприємства. Здібності: самостійно визначати предмет й засоби діяльності, реалізовувати аналітико-розрахункові методики; передбачати результати аналітичної діяльності; передбачати можливі ускладнення, обирати оптимальні засоби й ефективні методи роботи; досліджувати об'єкт, процес та результати власної діяльності та перебудовувати їх; коригувати результати своєї роботи. Якості компетентності: цілеспрямованість, ерудиція, аналітичність мислення, логічність мислення, критичність мислення, словесно-логічна пам'ять, передбачення результатів своєї роботи, акуратність, відповідальність, працьовитість.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «БУХГАЛТЕРСЬ-КИЙ ОБЛІК» НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

2.1. Модель формування фінансово-економічної компетентності у майбутніх бухгалтерів під час вивчення дисципліни «Економічний аналіз»

Модель (від латинських слів *modus*, *modulus*) означає міра, образ, спосіб. Модель - це спрощене знання, що несе цілком певну обмежену інформацію про предмет (явище), відображає ті чи інші його властивості. В техніці під моделлю розуміють спрощене уявлення реального пристрою або процесів та явищ, що протікають в ньому. Модель - об'єкт-заступник об'єкту-оригіналу, що забезпечує вивчення деяких властивостей оригіналу. Під моделлю розуміють такий матеріальний або подумки уявлений об'єкт, який в процесі пізнання (вивчення) заміщає об'єкт-оригінал, зберігаючи деякі важливі для цього дослідження типові його риси.

В теорії моделювання оригінал – це об'єкт, певні властивості (аспекти) якого підлягають вивченню. У загальному випадку поняття оригіналу має широку інтерпретацію. Воно охоплює об'єкти (системи, підсистеми, елементи), як реально існуючі, так і такі, що проєктуються, а також явища, режими і процеси, які в них відбуваються. В контексті такого розуміння оригіналу моделями стали вважати зображення систем, явищ або процесів, які вивчаються за допомогою систем, явищ або процесів іншої природи, іноді навіть уявних. Модель може бути розглянута як реально існуюча або подумки уявлена система, яка заміщаючи і відображаючи оригінал з певною метою, знаходиться з ним в стосунках подібності (схожості). Поняття моделі в даному випадку значною мірою збігається з поняттям аналогії, причому навіть з'явилась тенденція вважати аналогію

загальним випадком моделі, що не зовсім вірно, оскільки аналогія відображає умовні, часто поверхові співвідношення.

Модель - це допоміжний об'єкт, який знаходиться у певній відповідності до об'єкта, що вивчається (оригіналу), і є більш зручним для дослідження оригіналу. Відображаючи окремі особливості поведінки об'єкта-оригіналу, модель має деякі риси, ідентичні з оригіналом, і використовується для одержання такої інформації про оригінал, яку складно або неможливо одержати шляхом безпосереднього дослідження оригіналу. Модель являє собою особистісне уявлення про досліджуваний об'єкт, своєрідну форму кодування інформації про об'єкт.

Таким чином, можна сказати, що модель - це об'єкт будь-якої природи, який при дослідженні здатний заміщати реально існуючий об'єкт з метою отримання нової інформації про останній. Моделі є формою абстракції особливого роду, в якій суттєві відношення об'єкта закріплені у зв'язках, які наочно сприймаються й уявляються. Це своєрідна єдність одиничного і загального, при якій на перший план висунуте загальне, суттєве.

Для педагогічного моделювання притаманні наступні процедури:

- входження в процес і вибір методологічних підстав для моделювання, якісний опис предмета дослідження;
- постановка задач моделювання;
- конструювання моделі з уточненням залежності між основними елементами досліджуваного об'єкта, визначенням параметрів об'єкта і критеріїв оцінки змін цих параметрів, вибір методик вимірювання;
- дослідження валідності моделі у вирішенні поставлених завдань;
- застосування моделі в педагогічному експерименті;
- змістовна інтерпретація результатів моделювання.

Модель професійної підготовки майбутніх бухгалтерів у контексті формування фінансово-економічної компетентності (рис. 2.1) має забезпечувати набуття освіти цими кадрами за виділеними складовими і уособлювати досвід економічної підготовки за складовими: висування цілей

підготовки на всіх рівнях; подання змісту підготовки за новою концепцією; застосування ефективних технологій підготовки; перевірка якості підготовки.

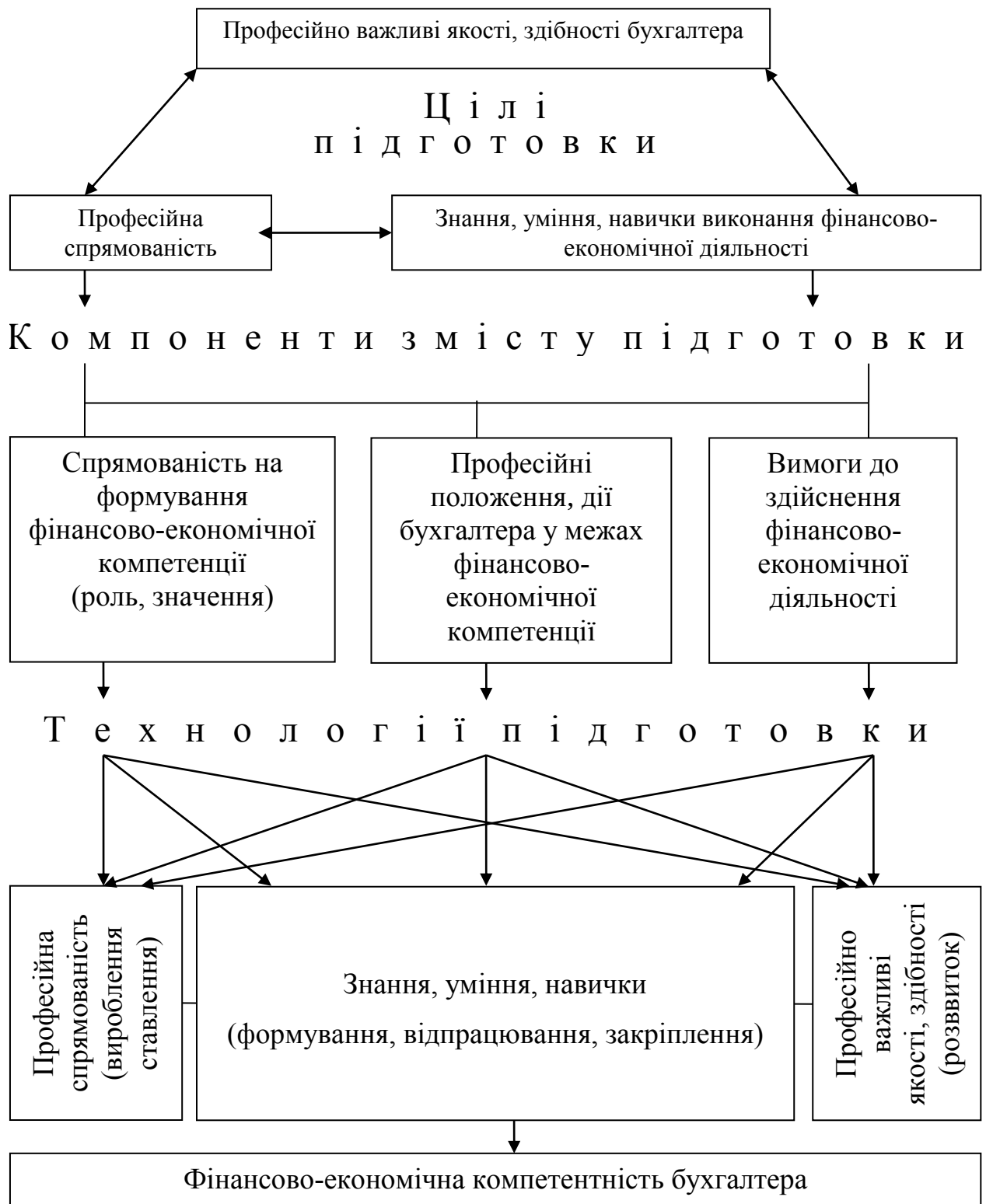

Рис. 2.1. Модель формування фінансово-економічної компетентності майбутнього бухгалтера

Висунуті цілі економічної підготовки мають включати формування якостей, здібностей, спрямованості, а також знань, умінь та навичок за професійною компетенцією. У такому ж складі, але з різним ступенем диференційованості ці цілі мають забезпечувати формування складових особистості майбутніх фахівців на рівнях навчальної дисципліни, наприклад «Економічний аналіз», її тем та окремих занять.

Фінансово-економічна компетентність обумовлює відповідний компонент змісту професійної підготовки. При цьому вона, крім власного, включає ще й компонент часткової методології, яка спрямована на формування професійної спрямованості щодо засвоєння цієї самої компетентності. Ці складові змісту підготовки підкреслюють роль компетентності у складі професійної компетентності бухгалтерів, її значення для виконання професійних обов'язків, структуру компетентності та відповідні характеристики цілей, змісту, форм, методів та засобів навчання й контролю тощо. Але не менш важливим є певна поведінка викладача та заходи, які він обрав для формування відповідних складових певної компетентності. Це його відношення до самого себе як суб'єкта процесу економічної підготовки майбутніх бухгалтерів, здобувачів, навчальної дисципліни, умов організації та здійснення навчально-виховного процесу, а також способи викладення навчального матеріалу, вибір та застосування системи спеціальних завдань тощо. У результаті відповідального ставлення до професійних обов'язків педагогом мають бути сформовані не тільки знання й уміння у здобувачів бухгалтерської спеціальності, а також спрямованість на виконання певної складової професійної діяльності та професійно важливі якості й здібності. У результаті реалізації змісту й технологій підготовки і їхньої постійної кореляції із цілями цієї підготовки отримується компетентний бухгалтер, здатний виконувати свої професійні обов'язки.

2.2. Технології формування фінансово-економічної компетентності у майбутніх бухгалтерів під час вивчення дисципліни «Економічний аналіз»

Поняття «педагогічні технології», або «технологічні підходи до навчання», зародилося більше ніж тридцять років тому в США, було схвалене в багатьох країнах світу, у тому числі й у Росії та Україні, одержало визнання ЮНЕСКО: педагогічна (освітня) технологія – це в загальному значенні системний метод створення, застосування і визначення всього процесу викладання і засвоєння знань, який враховує людські й технічні ресурси, їхню взаємодію і має на меті оптимізацію форм освіти.

Слово «технологія» походить від грецьких слів «techne» – майстерність і «logos» – поняття або вчення. Іншими словами, це мистецтво навчання. Можна визначити поняття технології навчання як науку техніки освіти або одержання системи знань із предмету.

Деякі автори (М. П. Сибірська) вважають, що методом навчання слід називати спосіб взаємопов'язаної діяльності викладача й учня, спрямований на вирішення комплексних завдань. Методика – система науково обґрунтованих правил і прийомів навчання, а технологія навчання – інструмент досягнення цілей навчання або систематичне і послідовне втілення на практиці спроектованого процесу навчання. Звідси випливає, що технологія навчання – це система способів і засобів досягнення цілей управління процесом навчання.

В інших випадках ряд авторів (В.В.Гусє) доводять, що поняття «методика» ширше, ніж «технологія навчання», тому що методика відповідає на запитання «чому, кого і як учити», а технологія тільки на «як учити».

Різні погляди існують і стосовно понять «педагогічні технології» і «технології навчання». Деякі науковці (Ю. К. Бабанський, М. П. Сибірська, В. І. Лозова) відзначають, що поняття «педагогічні технології» ширше, ніж

поняття «технології навчання», оскільки вони містять і технологію виховання, і технологію навчання.

До середини 70-х років технологія навчання ототожнювалася з використанням технічних засобів навчання.

На початку 80-х років установилося більш чітке розуміння технології навчання, і тим самим були враховані всі її визначення і сфери застосування.

У цей же час поширюється один із найбільш прогресивних напрямів технології навчання – програмоване навчання.

Характерними рисами програмованого навчання, як відзначають автори роботи «Педагогічна технологія», є:

- подача навчального матеріалу у вигляді безперервного потоку інформації з невеликими логічно пов'язаними частинами;
- наявність систем і правил послідовного виконання певних дій на засвоєння кожної частини.

Наприкінці 80-х років поняття «технологія навчання» стали розуміти інакше. Сучасне трактування цього поняття наводить Н. Ф. Тализіна, стверджуючи, що сутність сучасної технології навчання полягає у визначенні найбільш раціональних способів досягнення поставлених цілей. При цьому навчальний процес розглядається комплексно, як система, у її єдності та взаємозв'язку.

Узагальнюючи основні напрями розвитку технології навчання, Ф.Янушкевич називає такі її ознаки:

- сучасність, що передбачає обов'язкове впровадження в освітню практику науково обґрунтованих і експериментально завершених нововведень, що, у свою чергу, вимагає постійного пошуку нових знань, інформації та шляхів підвищення ефективності навчання;
- оптимізацію навчального процесу за допомогою досягнення мети з мінімальними витратами сил учнів і викладача з одночасним урахуванням таких показників, як висока якість навчання, мінімальні витрати часу;

- синтез результатів, отриманих у суміжних науках, насамперед при вирішенні завдань практичного характеру;
- науковість і відтворюваність процесу навчання та його результатів.

Педагогічна технологія – це сукупність науково обґрунтованих способів організації і здійснення педагогічної діяльності, які спрямовані на оптимізацію навчання.

Технологія навчання є науковим підходом до того, як учити, тобто сукупність способів взаємодії учнів і викладача, які гарантують оптимальний результат. Вона реалізується у навчальному процесі через розроблення та використання таких його компонентів, як методи, форми, принципи, і містить, у свою чергу, цілий ряд технологій, зокрема технологію активізації пізнавальної діяльності, мотиви тощо.

На нашу думку, структура програми з економічного аналізу (спосіб взаємозв'язку її компонентів) повинна визначатися, виходячи з принципу діяльнісного підходу до навчання, згідно якому спочатку надаються теоретичні засади діяльності, на підґрунті яких формуються способи діяльності (професійні дії) на всіх технологічних етапах процесу професійно-педагогічної підготовки та відповідні якості особистості.

Цілісність програми підготовки з економічного аналізу досягається застосуванням принципу системності, згідно якого зміст кожної дисципліни слід розглядати як органічну частину цілісного змісту підготовки (у нашому випадку професійно-економічної). Нова програма професійно-педагогічної підготовки – це єдина наскрізна програма формування певних компонентів професійно-педагогічної компетентності.

Ми вважаємо, що необхідно надавати так звану “орієнтовну основу дій” за єдиним підходом для всього комплексу дій, які необхідні при виконанні різних видів професійно-економічної діяльності, а потім формувати способи виконання дій, спираючись на головну закономірність процесу засвоєння діяльності. Вона полягає у тому, що пізнавальна діяльність та введені до неї знання набувають розумову форму, стають

узагальненими не відразу, а поступово, пройшовши через ряд етапів. Процес закріплення або формування дій включає етапи формування матеріалізованих дій, формування мовних дій, формування розумових дій. Якщо процес навчання будується з урахуванням їх послідовності, то істотно підвищується можливість досягнення мети всіма здобувачами.

Якості дії, що підлягають формуванню, заздалегідь проєктуються і закладаються в оперативну мету навчання. Відомо не тільки які дії формувати, але і з якими загальнозначущими якостями. Ці якості докладно описані в характеристиках мети, її еталонах, що включають зовнішні умови, результат і критерії оцінки дій, які формуються.

При цьому поряд з конкретними якостями описуваних дій у меті навчання існують загальновизнані якості, що повинні бути притаманні будь-яким діям, якщо ми хочемо навчити людину реальній діяльності. До таких загальновизнаних якостей відносяться: розумність, усвідомленість, узагальненість, критичність, освоєння і надійність дії (додаток Б). Виходячи з цього, основною метою економічної підготовки є визначення способів формування дій, обумовлених метою навчання.

З урахуванням рекомендацій стосовно формування названих якостей дії слід визначити етапи формування дії (етапи закріплення нового матеріалу) і виділити їхні дидактичні характеристики (табл. 2.1).

Таким чином, надання розумності, свідомості, узагальненості, освоєності і критичності сформованій дії перешкоджає виникненню спокуси бездумного копіювання якого-небудь зразка, огорожує від небезпеки сповзання до механічного натаскування на якихось шаблонах, формує гнучкого, здатного пристосовуватися до будь-яких умов фахівця. Дії, яким притаманні розумність, свідомість, узагальненість і критичність, свідчать про високий ступінь сформованості дій і про їхню надійність.

Процес засвоєння дій передбачає відпрацювання їх за допомогою певних завдань. Це означає, що без рішення проблем, без виконання певних завдань повноцінного засвоєння діяльності не відбудеться. На різних етапах

засвоєння діяльності система завдань виконує різні функції. На першому – мотиваційну, на другому – сприяє розкриттю діяльності, на всіх наступних – виступає як засіб засвоєння діяльності.

У відповідності з вище викладеним, процес закріплення або формування дій включає етапи формування матеріалізованих дій, формування мовних дій, формування розумових дій. Цей підхід до формування дій виявився настільки ефективним при застосуванні на практиці, що були зроблені спроби застосувати його у більш узагальненому вигляді. Це дає змогу оптимізувати навчальний матеріал, виключити дублювання, створити цілісне уявлення у здобувачів про предмет цього навчального курсу, сформувати у них комплексні види діяльності.

Нами пропонується застосувати цей підхід при формуванні фінансово-економічної компетентності, тобто комплексу знань, умінь навичок, способів виконання дій, які необхідні при виконанні різних видів економічної діяльності. При цьому, нами обраний третій тип навчання, в якому застосовується повна ООД з використанням узагальнення та систематизації. Це такий тип навчання, при якому орієнтири подані в узагальненому виді, характерному для цілого класу явищ. Викладачем, при цьому, не надаються готові орієнтири, а пояснюються лише принципи їхнього формування. У цьому випадку діям властива чіткість, швидкість, безпомилковість, стійкість, ширина переносу. Слід зазначити, що таке компонування ООД сприяє найкращому сприйняттю інформації, що враховує основну властивість пам'яті - залежність однократного запам'ятовування від якості пропонованої інформації або обмеження обсягу однократного запам'ятовування. І саме таке компонування ООД є доцільним для формування цілісної компетентності, бо таким шляхом можна досягнути найвищого рівня у виконанні професійних дій.

Наведемо розроблені із урахуванням вище викладеного практичні заняття з економічного аналізу.

Практична робота №1

Тема 3: Метод і методичні прийоми економічного аналізу

Мета роботи: формування особистісних якостей, необхідних для здійснення аналізу, впливу зміни показників – факторів на аналізований показник за допомогою прийому ланцюгових підстановок.

Задача 1. Проаналізувати вплив зміни ТЕП на добовий обсяг перевезень вантажного автомобіля.

Таблиця 2.1

Вихідні дані

Показники	Умовне познач.	1		2		3	
		План	Звіт	План	Звіт	План	Звіт
Час в наряді, годин	T_n	7,1	6,4	5,1	5,4	8,2	7,3
Технічна швидкість, км/год;	V_T	14,6	14,8	19,0	17,3	15,9	18,9
Коефіцієнт використання пробігу	β	0,692	0,624	0,394	0,345	0,595	0,454
Середня вантажопідйомність	q_T	2,73	2,69	13,75	14,0	7,72	7,87
Коефіцієнт використання вантаж	γ	0,773	0,792	0,865	0,843	1,069	1,171
Середня довжина їздки з вантажем, км;	$l_{вї}$	5,9	5,6	86,7	66,3	45,9	50,6
Час простою під навантаженням-розвантаженням, год;	$t_{п-р}$	0,76	0,78	1,3	1,5	0,14	0,37

1.1 Розрахувати добовий обсяг перевезень вантажів за планом та звітом.

1.2. Розрахувати аналітичне значення обсягу перевезень за рахунок зміни кожного ТЕП.

1.3. Розрахувати зміну обсягу перевезень за рахунок зміни кожного ТЕП в тонах.

1.4. Розрахувати алгебраїчну суму відхилень за рахунок зміни всіх ТЕП.

1.5. Розрахувати абсолютне відхилення від плану.

1.6. Розрахувати нерозкладений остаток.

1.7. Зробити висновки про вплив ТЕП на обсяг перевезень.

Практична робота № 2

Тема 3: Метод і методичні прийоми економічного аналізу

Мета роботи: формування особистісних якостей, необхідних для здійснення аналізу впливу показників-факторів на аналізований показник за допомогою прийому обчислення різниць та корегування показників.

Задача 1. Проаналізувати вплив зміни чисельності працівників і середньої заробітної плати на фонд оплати праці

Таблиця 2.2

Вихідні дані

Показники	Умовні познач	1		2		3	
		план	звіт	план	звіт	план	звіт
Середня чисельність робітників, чол	N сер	72	69	115	124	81	84
Середня заробітна плата, грн	ЗП сер	453	486	482	516	531	526

1.1 За допомогою прийому обчислення різниць розрахувати зміну фонду оплати праці за рахунок зміни:

- чисельності працівників;
- середньої заробітної плати.

1.2 Розрахувати алгебраїчну суму відхилень за рахунок обох показників-факторів.

1.3 Розрахувати фонд оплати праці за планом та звітом.

1.4 Розрахувати абсолютне відхилення від плану.

1.5 Зробити висновок про вплив факторів на фонд оплати праці.

Задача 2. Оцінити виконання добового обсягу перевезень вантажів.

2.1 Розрахувати скорегований обсяг перевезень вантажів за добу.

2.2 Пояснити необхідність корегування.

2.3 Розрахувати абсолютне, відносне та припустиме відхилення по обсягу перевезень.

2.4 Зробити висновок про зміну обсягу перевезень за рахунок факторів, що залежать і не залежать від організації роботи.

Практична робота № 3

Тема 6: Аналіз формування, розміщення і ефективності використання капіталу, необоротних і оборотних активів

Мета роботи: формування особистісних якостей, необхідних для здійснення аналізу наявності, руху, структури та технічного стану основних засобів.

Задача 1. Проаналізувати наявність, рух та структуру основних засобів.

1.1. За даними форми 5 „Примітки до річної фінансової звітності” заповнити колонки 3-6 таблиці 3.1.

1.2. Розрахувати абсолютне відхилення та темп росту вартості основних засобів.

1.3. Розрахувати структуру основних засобів на початок та кінець року та її зміну.

1.4. Зробити висновок про наявність, структуру та рух основних засобів.

Задача 2. Зробити висновок про зміну технічного стану основних засобів.

Таблиця 2.3

Вихідні дані

Показники	На початок року	На кінець року	Форма Звітності
Надійшло основних засобів, тис. грн	-		Примітки до річної звітності
Вибуло основних засобів, тис. грн	-		
Вартість основних засобів, тис. грн			
Знос основних засобів, тис. грн			Форма 1

2.1 Визначити коефіцієнт відновлення основних засобів.

2.2 Визначити коефіцієнт вибуття основних засобів.

2.3 Визначити коефіцієнт зносу на початок і кінець року.

2.4 Визначити коефіцієнт придатності на початок і кінець року.

2.5 Зробити висновок про зміну технічного стану основних засобів.

Практична робота № 4

Тема 6: Аналіз формування, розміщення і ефективності використання капіталу, необоротних і оборотних активів.

Мета роботи: формування особистісних якостей, необхідних для здійснення аналізу ефективності використання основних засобів та оборотності оборотних активів.

Задача 1. Проаналізувати ефективність використання основних засобів.

Таблиця 2.4

Вихідні дані

Показники	Умовні познач.	Базисний період	Аналізуємий період	Форма звітності
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн	$D_{\text{чист.реал}}$ 035			Ф №2

Таблиця 2.5

Вихідні дані

Показники, тис. грн	Умовні познач.	Базовий період	Аналіз. період		Форма звітності
		На початок року	На початок року	На кінець року	
Вартість основних засобів, тис. грн	C_{oc} 031				Ф №1

1.1 Визначити фондівдачу основних засобів за базовий та аналізуємий періоди.

1.2 Визначити фондомісткість основних засобів за базовий та аналізуємий періоди.

1.3 Визначити відносну економію основних засобів в результаті росту фондівдачі.

1.4 Визначити приріст чистого доходу від реалізації за рахунок:

- зміни вартості основних засобів;
- зміни фондівдачі;

1.5 Зробити висновки про ефективність використання основних засобів.

Задача 2. Проаналізувати оборотність та ефективність використання оборотних активів.

Таблиця 2.6

Вихідні дані

Показники	Умовні познач.	Базисний період	Аналізуємий період	Форма звітності
Чистий дохід від реалізації продукції, робіт, послуг, тис. грн	$D_{\text{чист. реал}}$			Ф №2

Таблиця 2.7

Вихідні дані

Показники, тис. грн	Умовні познач.	Базовий період	Аналіз. період		Форма звітності
		На початок року	На початок року	На кінець року	
Вартість оборотних активів, тис. грн	C_{oc} 260				Ф №1

2.1 Визначити кількість оборотів оборотних активів за базовий та аналізуємий періоди.

2.2 Визначити тривалість одного обороту оборотних активів за базовий та аналізуємий періоди.

2.3 Визначити кількість вивільнених (додатково залучених) оборотних активів в результаті прискорення (або уповільнення) їх оборотності.

2.4 Зробити висновки про зміну оборотності оборотних активів.

Практична робота № 5

Тема 7: Аналіз використання трудових ресурсів підприємства

Мета роботи: формування особистісних якостей, необхідних для здійснення аналізу плинності кадрів, визначення впливу факторів на продуктивність праці.

Задача 1. Проаналізувати рух кадрів за аналізуємий рік в порівнянні з базовим.

Таблиця 2.8

Вихідні дані

№ п/п	Показники	1		2		3	
		Баз. рік	Анал. рік	Баз. рік	Анал. рік	Баз. рік	Анал. рік
1	Прийнято, чол	46	49	52	56	34	32
2	Звільнено, чол	41	51	47	53	39	36
	-в т.ч. по суб'єктивним причинам	22	27	26	24	18	19
3	Середньооблікова чисельність працівників, чол	246	274	304	311	185	181

1.1 Визначити показники, які характеризують рух робочої сили за базовий та аналізуємий періоди.

- коефіцієнт обороту по прийому;
- коефіцієнт обороту по звільненню;
- коефіцієнт змінності;
- коефіцієнт плинності.

1.2 Зробити висновки про змінність та плинність кадрів.

Задача 2. Визначити вплив зміни чистого доходу і чисельності робітників на продуктивність праці.

Таблиця 2.9

Вихідні дані

Показники	Базовий період	Аналізуємий період	Форма звітності
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн			Ф №1
Середньооблікова чисельність робітників, чол			Ф №1-ПВ

2.1 Визначити продуктивність праці за базовий, аналізуємий періоди та аналітичну.

2.2 Визначити темп росту продуктивності праці в %.

2.3 Визначити зміну продуктивності праці за рахунок зміни:

- чистого доходу від реалізації;
- Середньооблікова чисельності працівників;

- сумісний вплив факторів.

2.4. Зробити висновки про вплив факторів на продуктивність праці.

Практична робота № 6

Тема 8: Аналіз витрат на виробництво продукції

Мета роботи: формування особистісних якостей, необхідних для здійснення аналізу операційних витрат по елементам, розрахунку беззбиткового об'єму реалізації та зони безпеки підприємства.

Задача 1. Проаналізувати зміну операційних витрат по елементам.

1.1 За даними форми №2 „Звіт про фінансові результати” заповнити таблицю 2.10.

Таблиця 2.10

Аналіз операційних витрат по елементам

Елементи витрат, тис. грн	Умовні познач., код рядка	Базовий період	Аналіз період	Абсолютне відхилення	Темп росту %	Структура, %		
						Баз. період	Анал. період	зміна
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Матеріальні витрати	В мат 230							
Витрати на оплату праці	В опл 240							
Відрахування на соціальні заходи	В соц. зах. 250							
Амортизація	В амортиз 260							
Інші операційні витрати	В оп.-ін 270							
Разом :	В опер 280							

1.2 Розрахувати абсолютне відхилення та темп росту

1.3 Розрахувати структуру витрат в базисному і аналізованому періодах та її зміну.

1.4 Зробити висновки про зміну операційних витрат по елементам та зміну структури.

Задача 2. Розрахувати точку беззбитковості та зону безпеки підприємства.

Таблиця 2.11

Вихідні дані

Показники	Умовні познач.	1		2		3	
		Баз. період	Анал. період	Баз. період	Анал. період	Баз. період	Анал. період
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн	<i>Д чист. реал</i>	2632,4	5850,3	930,5	982,5	1980,7	1630,4
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн	<i>С реал</i>	2401,7	4646,5	820,4	803,8	1878,7	1603,8
в тому числі:	<i>В змін</i>	2137,5	4112,2	713,7	690,9	1576,1	1331,2
- змінні витрати	<i>В пост</i>	264,2	534,3	106,7	112,5	302,6	272,6
- постійні витрати							

2.1 Розрахувати за базисний та аналізуємий періоди такі показники:

- маржинальний дохід;
- точку беззбитковості;
- обсяг реалізації продукції для одержання прибутку у розмірі 150 тис. грн;
- зону безпеки підприємства.

2.2. Зробити висновки про зміну точки беззбитковості та зони безпеки підприємства.

Практична робота № 7

Тема 9: Аналіз фінансових результатів і рентабельності

Мета роботи: формування особистісних якостей, необхідних для здійснення аналізу рівня та динаміки фінансових результатів.

Задача 1. Проаналізувати зміну та структуру доходів підприємства.

1.1 За даними форми №2 „Звіт про фінансові результати” заповнити таблицю 2.12.

Таблиця 2.12

Аналіз доходів підприємства

Види доходів, тис. грн	Умовні познач., код рядка	Базовий період	Аналіз період	Абсо- лютне відхил	Темп росту %	Структура, %		
						Баз. період	Анал. період	зміна
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Доход від реалізації продукції	<i>Д реал</i> 010							
Інші операційні доходи	<i>Д оп. ін</i> 060							
Доход від участі в капіталі	<i>Д уч. кап</i> 110							
Інші фінансові доходи	<i>Д фін.-ін</i> 120							
Інші доходи	<i>Д ін</i> 130							
Разом :								

1.2 Розрахувати абсолютне відхилення та темп росту

1.3 Розрахувати структуру доходів в базисному і аналізованому періодах та її зміну.

1.4 Зробити висновки про зміну та структуру доходів.

Задача 2. Проаналізувати зміну та структуру фінансових результатів підприємства від звичайної діяльності.

2.1 За даними форми №2 „Звіт про фінансові результати” заповнити строки 1 та 5 таблиці 2.14, розрахувати та заповнити строки 2-4

2.2 Розрахувати абсолютне відхилення та темп росту.

2.3 Розрахувати структуру фінансових результатів в базисному і аналізованому періодах та її зміну.

2.4 Зробити висновки про зміну фінансових результатів.

Таблиця 2.13

Аналіз фінансових результатів підприємства від звичайної діяльності

Види прибутків (збитків), тис. грн	№ строки	Умовні познач.	Базовий період	Аналіз період	Абсолютне відхилення	Темп росту %
1	2	3	4	5	6	7
Фінансовий результат від операційної діяльності	1	П(3) опер 100				
Прибуток (збиток) від участі в капіталі	2	П(3) уч. кап. 110-150				
Прибуток (збиток) від іншої фінансової діяльності	3	П(3) Фін 120-140				
Прибуток (збиток) від іншої діяльності	4	П(3) ін 130-160				
Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування	5	П(3) звич. до опод. 170				

Практична робота № 8

Тема 9: Аналіз фінансових результатів і рентабельності

Мета роботи: формування особистісних якостей, необхідних для здійснення аналізу рентабельності та ділової активності підприємства.

За даними форми 1 „Баланс підприємства” та форми 2 „Звіт про фінансові результати” заповнити таблиці 2.14 та 2.15.

Таблиця 2.14

Вихідні дані

Показники	Умовні позначення код рядка	Базовий період	Аналіз. період
Чистий дохід від реалізації продукції	Д чист реал 035		
Валовий прибуток (збиток)	П(3) вал 050,055		
Чистий прибуток (збиток)	П(3) чист 220,225		

Таблиця 2.15

Вихідні дані

Показники, тис. грн	Умовні познач.	Базовий період	Аналіз. період	
		На початок року	На початок року	На кінець року
Вартість майна	В <i>майна</i> 280			
Вартість нематеріальних активів	В н. акт. 011			
Вартість основних засобів	В <i>осн.</i> 031			
Вартість запасів	З 100÷140			
Власний капітал	В <i>вл. кап</i> 380			

Задача 1. Проаналізувати рентабельність роботи підприємства.

1.1 Розрахувати показники оцінки рентабельності за базовий та аналізуємий періоди і результати розрахунків занести в таблицю 2.16.

1.2 Зробити висновки про зміну рентабельності в аналізованому періоді в порівнянні з базовим.

Таблиця 2.16

Показники оцінки рентабельності

Показники, %	Умовні позначення	Базовий період	Аналіз. період
Рентабельність реалізації продукції	R реал		
Чиста рентабельність підприємства	R чист. під-ва		
Загальна рентабельність виробничих активів	R в. а		

Задача 2. Проаналізувати ділову активність підприємства.

2.1 Розрахувати показники оцінки ділової активності та результати розрахунків занести в таблицю 2.18.

2.2 Зробити висновки про зміну ділової активності в аналізованому періоді у порівнянні з базовим.

Таблиця 2.17

Показники оцінки ділової активності

Показники	Умовні позначення	Базовий період	Аналіз. період
Загальна капіталовіддача, грн	Фвід. заг.		
Фондовіддача основних виробничих засобів та нематеріальних активів, грн	Фвід. осн. нем.		
Кількість оборотів власного капіталу	N влас. кап		

Практична робота № 9

Тема 10: Аналіз фінансового стану підприємства.

Мета роботи: формування особистісних якостей, необхідних для здійснення аналізу фінансової стійкості підприємства та ліквідності балансу.

Задача 1. Проаналізувати фінансову стійкість підприємства.

1.1. Із балансу підприємства (форма №1) в таблицю 2.18 занести вихідні дані.

Таблиця 2.18

Вихідні дані

Показники	Код рядка	Умовні познач	На початок періоду	На кінець періоду
1. Необоротні активи	080	I.A		
2. Запаси і витрати	100÷140,270	З		
3. Власний капітал	380	I.П		
4. Забезпечення наступних витрат та платежів	430	II. П		
5. Короткострокові кредити	500	Кк		
6. Доходи майбутніх періодів	630	V. П		
7. Нормальна дебіторська заборгованість	Σ строк 160÷210	ДЗ		
8. Нормальна кредиторська заборгованість	Σ строк 530÷610	КЗ		
9. Перевищення нормальної кредиторської заборгованості над дебіторською (п. 8 – п. 7)	-	Со		

1.2 Розрахувати показники, які характеризують фінансову стійкість і занести результати в таблицю 2.19.

Таблиця 2.19

Аналіз фінансової стійкості

Показники	Умовні позначення	На початок періоду	На кінець періоду
Наявність власних оборотних засобів	Ис		
Коефіцієнт забезпеченості запасів і витрат джерелами засобів	Коз		
Надлишок або нестача засобів	$\Delta \pm Ис$		
Критерій оцінки			
Тип фінансової стійкості			

1.3 Зробити висновки про фінансову стійкість підприємства на початок і кінець періоду.

Задача 2. Проаналізувати ліквідність балансу.

2.1 Згрупувати статті активу балансу за ознакою ліквідності, а статті пасиву – по срочності зобов'язань і занести в таблиці 2.20., 2.21.

Таблиця 2.20

Активи підприємства за ознакою ліквідності

Активи	Код рядка	На початок періоду	На кінець періоду
A1. Найбільш ліквідні активи:			
1.1 грошові кошти та їх еквіваленти	230,240		
1.2 поточні фінансові інвестиції	220		
Разом A1			
A2. Активи, які швидко реалізуються:			
2.1 векселя отримані	150		
2.2 дебіторська заборгованість	160÷210		
2.3 інші оборотні активи	250		
Разом A2			
A3. Активи, які повільно реалізуються:			
3.1 запаси	100÷140		
3.2 довгострокові фінансові інвестиції	045		
Разом A3			
A4. Активи, які важко реалізуються:			
4.1 необоротні активи	080		
4.2 довгострокові фінансові інвестиції	045	()	()
Разом A4			

Таблиця 2.21

Пасиви підприємства по срочності їх оплати

Пасиви	Код рядка	На початок періоду	На кінець періоду
1	2	3	4
П1. Найбільш срочні зобов'язання:			
1.1 поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	510		
1.2 векселі видані	520		
1.3 кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	530		
1.4 поточні зобов'язання за розрахунками	540÷590		
1.5 інші поточні зобов'язання	600,610		
Разом П1			
П2. Короткострокові пасиви:			
2.1 короткострокові кредити банків	500		
Разом П2			
П3. Довгострокові пасиви			
3.1 довгострокові зобов'язання (разом за розділом III)	480		
Разом П3			
П4. Постійні пасиви			
4.1 власний капітал (разом за розділом I)	380		
4.2 забезпечення наступник витрат та платежів (разом за розділом II)	430		
4.3 доходи майбутніх періодів	630		
4.4 витрати майбутніх періодів	270	()	()
Разом П4			

2.2 Визначити платіжний надлишок або недостачу (актив - пасив);

2.3 Порівняти підсумки приведених груп по активу та пасиву на початок і кінець періоду

2.4 Зробити висновки про ліквідність балансу на початок та кінець періоду.

Таблиця 2.22

Аналіз ліквідності балансу

Актив	На поч. період	на кінець період.	Пасив	на поч. період	на кінець період	платіжний надлишок або недостача	
						на поч. періоду	на кінець період.
1. Найбільш ліквідні активи			1. Найбільш срочні зобов'язання				
2. Швидкоореалізуємі активи			2. Короткострокові пасиви				
3. Повільноореалізуємі активи			3. Довгострокові пасиви				
4. Важкоореалізуємі активи			4. Постійні пасиви				
Баланс			Баланс				

Практична робота № 10

Тема 10: Аналіз фінансового стану підприємства.

Мета роботи: формування особистісних якостей, необхідних для здійснення розрахунку фінансових коефіцієнтів ринкової стійкості та ліквідності активів.

Задача 1. Розрахувати показники оцінки ринкової стійкості.

1.1 Із балансу підприємства (форма №1) П(С)БУ 2 в таблицю 2.23 занести дані для розрахунку коефіцієнтів.

Таблиця 2.23

Вихідні дані

Показники	Код рядка	Умовні познач.	На початок періоду	На кінець періоду
1	2	3	4	5
1. Необоротні активи	080	I. А		
2. Незавершене будівництво	020	ряд. 020		
3. Основні засоби	030	Ряд. 030		
4. Виробничі запаси	100	Ряд. 100		
5. Незавершене виробництво	120	Ряд. 120		
6. Оборотні активи	260	II. А		
7. Витрати майбутніх періодів	270	III. А		
8. Власний капітал	380	I. П		

Продовження табл. 2.23

1	2	3	4	5
9. Забезпечення наступних витрат та платежів	430	II. П		
10. Доходи майбутніх періодів	630	V.П		
11. Вартість майна (баланс)	640	B майна		

1.2 Розрахувати показники оцінки ринкової стійкості на початок та кінець періоду, результати розрахунків занести в таблицю 2.24.

1.3 Зробити висновок про фінансову стійкість підприємства на початок та кінець періоду.

Таблиця 2.24

Показники оцінки ринкової стійкості

№	Показники	Критерії оцінки	На початок періоду	На кінець періоду
1	Коефіцієнт автономії	$\geq 0,5$		
2	Коефіцієнт співвідношення оборотних та необоротних засобів	-		
3	Коефіцієнт маневреності	$\geq 0,5$		
4	Коефіцієнт майна виробничого призначення	$\geq 0,5$		

Задача 2. Розрахувати показники оцінки ліквідності

2.1 Із таблиці 9.5 практичної роботи 9 та балансу в таблицю 2.25 занести вихідні дані

Таблиця 2.25

Вихідні дані

Показники	Умовні позначення	На початок періоду	На кінець періоду
Найбільш ліквідні активи	A.1		
Швидкоореалізуємі активи	A.2		
Оборотні активи (стр. 260)	II A		
Поточні зобов'язання (стр.620)	IV. П		

2.2 Розрахувати показники оцінки ліквідності активів на початок і кінець періоду і результати розрахунків занести в таблицю 2.26.

Таблиця 2.26

Показники оцінки ліквідності активів

Показники	Критерії оцінки	На початок періоду	На кінець періоду
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$\geq 0,2-0,5$		
Коефіцієнт критичної ліквідності	≥ 1		
Коефіцієнт поточної ліквідності	≥ 2		

2.3 Зробити висновки про платоспроможність підприємства на початок і кінець періоду.

Формування компетентності має бути планомірним, цілеспрямованим, про що можна дізнатися за допомогою засобів діагностики, що постійно використовуються у навчальному процесі.

Пропонуємо контрольні запитання й завдання, а також тести, які можна застосовувати як і під час аудиторних занять, так і під час самостійної роботи здобувачів (табл. 2.28, 2.29).

Таблиця 2.27

Контрольні запитання й завдання з економічного аналізу

Контрольні запитання й завдання		
1	2	3
1. Які історичні етапи розвитку пройшов економічний аналіз? 2. Розкрийте історичні передумови становлення та розвитку економічного аналізу. 3. Які функції виконував економічний аналіз на різних історичних етапах? 4. Дайте узагальнюючу характеристику економічного аналізу за первісної доби і стародавніх цивілізацій.	1. Наведіть дослівне визначення терміна "аналіз" та поясніть його походження. 2. У чому полягає сутність аналізу? 3. Дайте трактування аналізу. 4. Обґрунтуйте необхідність поєднання аналізу і синтезу. 5. Як поділяється аналіз залежно від галузі науки чи сфери діяльності? 6. Дайте визначення економічного аналізу як науки.	1. Назвіть основні принципи економічного аналізу. 2. У чому полягає державний підхід до економічного аналізу? 3. Яким чином реалізується принцип демократичності економічного аналізу? 4. Дайте роз'яснення принципу ефективності економічного аналізу. 5. Чим відрізняються принципи комплексності і системності?

Продовження табл. 2.27

1	2	3
5. Які особливості розвитку і використання економічного аналізу в добу Середньовіччя? 6. Як відбувалося становлення та розвиток економічного аналізу як науки в індустріальну та постіндустріальну епохи? 7. Висвітліть основні етапи розвитку вітчизняного економічного аналізу. 8. Назвіть основні сфери використання економічного аналізу. 9. Обґрунтуйте необхідність виділення економічного аналізу як самостійної науки та його основні риси. 10. Які науки були методологічною базою становлення та формування економічного аналізу? 11. У чому полягає внесок провідних учених-економістів в теорію і практику економічного аналізу? 12. Яка роль українських вчених у становленні і розвитку економічного аналізу? 13. Розкрийте внесок М.І. Туган-Барановського у розвиток економічного аналізу в Україні.	7. Назвіть основні напрями економічного аналізу. 8. Що виступає об'єктом економічного аналізу? 9. У чому полягає відмінність між об'єктом і предметом аналізу? 10. Наведіть приклади об'єкта і предмета економічного аналізу. 11. Дайте визначення користувачів економічного аналізу. 12. Охарактеризуйте зовнішніх і внутрішніх користувачів аналізу. Чим вони відрізняються? 13. Що розуміють під теорією економічного аналізу? 14. Яка основна мета економічного аналізу? 15. Розкрийте основні завдання економічного аналізу. 16. Назвіть функції, які виконує економічний аналіз. 17. Висвітліть значення економічного аналізу в сучасних умовах. 18. Яку роль відіграє економічний аналіз на макрорівні? 19. Яка роль економічного аналізу на мікрорівні?	6. За якими класифікаційними ознаками поділяється економічний аналіз на види? 7. Який вид економічного аналізу за часом дослідження найбільш поширений на підприємствах? 8. Які перешкоди виникають на шляху широкого використання перспективного аналізу? 9. На які види поділяється економічний аналіз за видами економічної діяльності або за їх сукупністю? 10. Які відмінності між комплексним і тематичним видами аналізу? 11. Дайте визначення внутрішнього і зовнішнього видів економічного аналізу. 12. Обґрунтуйте необхідність застосування вибіркового економічного аналізу. 13. Охарактеризуйте загальноекономічний і техніко-економічний види економічного аналізу. 14. Розкрийте сутність функціонально-вартісного аналізу.

Продовження табл. 2.27

1	2	3
14. Назвіть та охарактеризуйте перші наукові праці з економічного аналізу. 15. Розкрийте еволюцію формування поняття "економічний аналіз". 16. Коли почав викладатися економічний аналіз як навчальна дисципліна у ВНЗ? 17. Назвіть перші підручники з економічного аналізу. 18. Коли почали використовувати для проведення аналітичних розрахунків електронно-обчислювальні машини? 19. Як розвивалася інформаційна база аналітичних досліджень на різних історичних етапах? 20. Дайте характеристику ролі економічного аналізу у прийнятті управлінських рішень в різні історичні епохи.	20. Поясніть інноваційну та пропагандистську роль економічного аналізу.	15. Яка мета проведення маржинального аналізу? 16. Який вид аналізу вивчає операції, процеси, пов'язані зі зміною розміру і складу капіталу господарських структур, для зміцнення їх фінансового стану? 17. З якими науками пов'язаний економічний аналіз? 18. Яким чином аналіз пов'язаний з економічною теорією? 19. Яка наука виступає методологічною базою для економічного аналізу? 20. Який зв'язок існує між економічним аналізом і бухгалтерським обліком?

Таблиця 2.28

Тести з економічного аналізу

Тести		
Виберіть один або кілька варіантів правильних відповідей		
1	2	3
1. Головними передумовами появи економічного аналізу були: а) розвиток і	1. Термін "аналіз" дослівно з грецької означає: а) групування; б) вивчення,	1. Термін принцип означає норму: а) планування; б) поведінки; в) управління;

Продовження табл. 2.28

1	2	3
диференціація наук; б) необхідність викладання в навчальних закладах; в) об'єктивні потреби економіки; г) необхідність здійснення контролю за збереженням матеріальних цінностей; д) об'єктивні потреби політики. 2. Основними історичними етапами зародження та розвитку економічного аналізу є: а) період неоліту; б) античний період; в) первісна доба і стародавні цивілізації; г) індустріальна та постіндустріальна епохи; д) доба Середньовіччя. 3. Хто в епоху матріархату виконував окремі елементи обліку, аналізу і контролю:	дослідження; в) розділення, розчленування; г) впорядкування; д) узагальнення. 2. Спосіб пізнання предметів і явищ навколишнього середовища, який ґрунтується на розчленуванні цілого на складові і вивченні їх у всьому різноманітті зв'язків і залежностей, це: а) аналіз; б) синтез; в) методика; г) метод; д) немає правильної відповіді. 3. З яких боків залежно від мети, методів і прийомів проведення, сфери застосування, використаного інструментарію розглядають аналіз: а) розчленування об'єкта на складові елементи; б) всебічне	г) витрат; д) діяльності. 2. При проведенні аналізу слід керуватися такими принципами: а) доступність; б) територіальність; в) основної ланки, або вузьких місць; г) ефективність (економічність); д) всі відповіді правильні. 3. Принцип передбачає використання в аналізі наукових розробок, спеціальних методик, загальновизнаних методів і прийомів аналізу: а) ефективності; б) порівнянності; в) науковості; г) точності; д) комплексності. 4. Для того, щоб економічний аналіз ґрунтувався на реально існуючих, достатньо точних показниках, що мають числове вираження, слід дотримуватися принципу: а) конкретності; б) державного підходу; в) ефективності; г) науковості; д) комплексності. 5. Створення таких умов, за яких результати аналізу можуть активно впливати на господарську діяльність, передбачає принцип: а) науковості; б) дієвості; в) точності; г) комплексності; д) системності. 6. Який принцип економічного аналізу характеризує постійне проведення аналізу через певні проміжки часу, а не від випадку до

Продовження табл. 2.28

1	2	3
а) чоловік; б) діти; в) старійшина роду; г) жінка; д) воїни? 4. На якому історичному етапі зародився економічний аналіз як практична діяльність: а) період НЕПу; б) античний період; в) первісна доба і стародавні цивілізації; г) індустріальна та постіндустріальна епохи; д) доба Середньовіччя? 5. У мідному віці, або енеоліті, почали використовуватися: а) окремі аналітичні прийоми; б) способи аналізу; в) методи прогнозування; г) методи програмування; д) порівняння предметів обміну.	розбирання, розглядання; в) уточнення логічної форми міркування у формальній логіці; г) як синонім наукового дослідження, метод вивчення об'єкта; д) визначення складу речовини? 4. Під терміном синтез розуміють: а) уявне з'єднання розділених елементів об'єкта в систему; б) реальне з'єднання розділених елементів об'єкта в систему; в) конкретизація структури міркування в логіці; г) всі відповіді правильні; д) немає правильної відповіді. 5. Спосіб умовиводу від часткових фактів, положень до загальних	випадку: а) точність; б) оперативність; в) регулярність; г) комплексність; д) впорядкування? 7. Принцип демократичності економічного аналізу означає, що: а) користувачами аналізу є державні органи; б) результати проведеного економічного аналізу та зроблені висновки доступні працівникам підприємства; в) результати проведеного економічного аналізу та зроблені висновки доступні всім бажаючим; г) у проведенні аналізу може брати участь широке коло працівників; д) дослідженням охоплюються всі ланки економічної діяльності. 8. Виділення найважливішої проблеми при проведенні економічного аналізу передбачає принцип: а) доступності; б) державного підходу; в) дієвості; г) ефективності; д) немає правильної відповіді. 9. Під принципом державного підходу слід розуміти: а) що користувачами аналізу виступають державні органи управління та господарювання; б) використання положень чинного законодавства при проведенні аналізу; в) що витрати на проведення аналізу окупляться виявленими резервами; г) порівняння показників діяльності

Продовження табл. 2.28

1	2	3																								
6. Для економічного аналізу якого історичного періоду були характерні такі риси: обмеженість об'єктів і суб'єктів, інформації та документацій відсутність єдиного грошового вимірника; непорівнянність натуральних показників; безсистемність, приблизність і нерегулярність; виконання переважно контролюючої функції: а) період античності; б) бронзовий вік; в) доба пізнього Середньовіччя; г) індустріальна та постіндустріальна епохи; д) доба раннього Середньовіччя? 7. Економічний аналіз застосовувався, розвивався паралельно	висновків називається: а) дедукція; б) аналіз; в) індукція; г) елімінування; д) деталізація. 6. Спосіб міркувань від загальних положень до часткових висновків – це: а) дедукція; б) індукція; в) аналіз; г) узагальнення; д) синтез. 7. За допомогою якого виду аналізу визначається склад та структура речовин, їх пропорції, взаємозв'язок і взаємодія: а) математичного; б) економічного; в) екологічного; г) статистичного; д) хімічного? 8. Дослідження економічної діяльності для виявлення невикористаних резервів підвищення її ефективності здійснює: а) математичний аналіз;	підприємства з середніми показниками по Україні; д) всі відповіді вірні. 10. Сенсу у проведенні аналізу немає, коли витрати на аналіз: а) дорівнюють очікуваному ефекту; б) більші, ніж очікуваний ефект; в) дещо менші, ніж очікуваний ефект; г) окупляться через 3-5 років; д) не окупляться. 11. Ефективність або економічність економічного аналізу містить вимогу: а) обмежити число аналітиків; б) обмежити строки проведення аналізу; в) обмежити кошти на проведення аналізу; г) обмежити об'єкти аналізу; д) високої окупності понесених на аналітичні дослідження витрат. 12. З'єднайте стрілкою відповідні значення класифікаційної ознаки з видом аналізу <table><tr><th>Відп.</th><th>Класифікаційна ознака</th><th>Відп.</th><th>Вид аналізу</th></tr><tr><td>а)</td><td>Просторова ознака</td><td>е)</td><td>Загальноекономічний, техніко-економічний</td></tr><tr><td>б)</td><td>Сфера застосування</td><td>є)</td><td>Виробничий, фінансовий, стратегічний</td></tr><tr><td>в)</td><td>Зміст аналізу</td><td>ж)</td><td>Комплексний, тематичний</td></tr><tr><td>г)</td><td>Користувачі результатів аналізу</td><td>з)</td><td>Внутрішній, зовнішній</td></tr><tr><td>д)</td><td>Зміст програми аналізу</td><td>і)</td><td>Внутрішньогосподарський, міжгосподарський</td></tr></table> 13. Який вид економічного аналізу застосовується для вивчення масових суспільних явищ на різних рівнях управління підприємства, видів діяльності, регіонів:	Відп.	Класифікаційна ознака	Відп.	Вид аналізу	а)	Просторова ознака	е)	Загальноекономічний, техніко-економічний	б)	Сфера застосування	є)	Виробничий, фінансовий, стратегічний	в)	Зміст аналізу	ж)	Комплексний, тематичний	г)	Користувачі результатів аналізу	з)	Внутрішній, зовнішній	д)	Зміст програми аналізу	і)	Внутрішньогосподарський, міжгосподарський
Відп.	Класифікаційна ознака	Відп.	Вид аналізу																							
а)	Просторова ознака	е)	Загальноекономічний, техніко-економічний																							
б)	Сфера застосування	є)	Виробничий, фінансовий, стратегічний																							
в)	Зміст аналізу	ж)	Комплексний, тематичний																							
г)	Користувачі результатів аналізу	з)	Внутрішній, зовнішній																							
д)	Зміст програми аналізу	і)	Внутрішньогосподарський, міжгосподарський																							

Продовження табл. 2.28

1	2	3
і доповнював: а) політичну економію; б) облік; в) статистику; г) контроль; д) маркетинг. 8. Однією з первинних функцій аналізу була: а) стимулююча; б) виробнича; в) мінова; г) контролююча; д) соціальна. 9. Головною метою первинних функцій аналізу було: а) забезпечення соціальної справедливості; б) захист інтересів власників; в) контроль за мірою споживання; г) стимулювання трудової активності; д) немає правильної відповіді. 10. В який історичний період відбулося зародження елементів фінансового,	б) економічна теорія; в) економічний аналіз; г) бухгалтерський облік; д) немає правильної відповіді. 9. Об'єктом економічного аналізу основних засобів підприємства є: а) господарські операції щодо забезпечення і використання основних засобів; б) фактори, що впливають на наявність, якість, рух та ефективність використання основних засобів; в) методика аналізу основних засобів; г) амортизація основних засобів; д) вартість основних засобів. 10. Предметом аналізу прибутку підприємства є: а) розмір прибутку; б) джерела прибутку; в) оподаткування	г) порівняння; д) маркетинговий? 14. Який вид аналізу пов'язаний із вивченням господарських процесів, що вже відбулися: а) поточний; б) перспективний; в) техніко-економічний; г) ретроспективний; д) немає правильної відповіді? 15. На прогнозованих, очікуваних результатах з урахуванням впливу факторів, які будуть діяти, базується: а) перспективний аналіз; б) ретроспективний аналіз; в) поточний аналіз; г) комплексний аналіз; д) немає правильної відповіді. 16. Основними причинами недостатнього поширення перспективного аналізу є: а) нестача необхідних кадрів аналітиків; б) невідпрацьованість наукових методик; в) нестабільність соціально-економічного, політичного стану; г) часта зміна законодавчої бази; д) брак достовірної інформації. 17. Спрямований на дослідження ринків збуту продукції, попиту, пропозицій рівня конкурентоспроможності виробленої продукції, можливостей її збуту, комерційного ризику: а) інвестиційний аналіз; б) маркетинговий аналіз; в) соціально-економічний аналіз; г) статистико-економічний аналіз; д) економіко-екологічний аналіз.

Продовження табл. 2.28

1	2	3
ретроспективного видів аналізу та використання їх результатів в управлінні господарськими процесами: а) III тис. до н. е.; б) IV тис. до н. е.; в) V тис. до н. е.; г) VI тис. до н. е.; д) VII тис. до н. е.? 11. В який історичний період був здійснений перехід до аналізу документів, які мали системний характер, а інформаційною базою слугувала заснована регулярна звітність: а) III тис. до н. е.; б) IV тис. до н. е.; в) V тис. до н. е.; г) VI тис. до н. е.; д) VII тис. до н. е.? 12. В яку історичну епоху відбувся бурхливий розвиток теорії, методології і практики економічного	прибутку; г) фактори, що впливають на формування і використання прибутку; д) немає правильної відповіді. 11. Користувачами аналізу фінансового стану підприємства можуть бути: а) інвестори; б) керівники і спеціалісти підприємства; в) вищестояща організація; г) банки; д) будь-які підприємства. 12. До внутрішніх користувачів економічного аналізу належить: а) власники контрольних пакетів акцій; б) внутрішні аудитори; в) управлінський персонал; г) конкуренти; д) незалежні аналітики. 13. Зовнішніми користувачами економічного аналізу є:	18. Внутрішній аналіз здійснюється: а) інвесторами; б) вищестоящою організацією; в) незалежними аудиторами; г) самим підприємством; д) всі відповіді правильні. 19. Фонд Державного майна України провів аналіз фінансового стану підприємства. Який це вид аналізу за користувачами: а) зовнішній; б) внутрішній; в) незалежний; г) аудиторський; д) господарський? 20. Вивчення прибутку і рентабельності підприємства є першочерговим завданням такого аналізу: а) статистико-економічного; б) соціально-економічного; в) фінансово-економічного; г) економіко-екологічного; д) всі відповіді правильні.

Продовження табл. 2.28

1	2	3
аналізу, відокремлення його від інших наук: а) період античності; б) бронзовий вік; в) первісна доба і стародавні цивілізації; г) індустріальна та постіндустріальна епохи; д) доба раннього Середньовіччя? 13. Від яких наук відокремився економічний аналіз і перетворився на самостійну науку: а) арифметика; б) менеджмент; в) бухгалтерський облік; г) економічна історія; д) статистика? 14. Коли економічний аналіз був визнаний самостійною наукою: а) кінець XVIII ст.; б) середина XIX ст.; в) початок XX ст.;	а) члени трудового колективу; б) бухгалтери, економісти підприємства; в) кредитори; г) представники вищих органів управління; д) контрагенти. 14. Господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку є: а) підприємницькою; б) інвестиційною; в) комерційною; г) підприємництвом; д) некомерційною. 15. Предметом аналізу господарської діяльності є: а) використання ресурсів; б) фінансові результати і фінансовий стан підприємства; в) витрати виробництва і реалізації продукції; г) дотримання	

Продовження табл. 2.28

1	2	3
г) початок ХХІ ст.; д) кінець ХVІІ ст.? 15. Коли в Україні були введені вкористування терміни "економічний аналіз" та "аналіз господарської діяльності": а) 30-ті роки ХІХ ст.; б) 30-ті роки ХVІІІ ст.; в) 70-ті роки ХVІІІ ст.; г) 70-ті роки ХІХ ст.; д) 90-ті роки ХVІІ ст.? 16. Хто вважається автором балансової теорії в Росії: а) А.К. Рощаховський; б) М.С. Лунський; в) А.Я. Локшин; г) А.М. Яковлев; д) А.Я. Михеев? 17. На початку 40-х років ХХ ст. основними аналітичними завданнями в Україні було:	договірних зобов'язань; д) модернізація і реконструкція виробництва. 16. Виконавцями економічного аналізу є: а) профспілки; б) працівники; в) спеціалісти галузей і керівники виробничих підрозділів; г) керівник підприємства; д) немає правильної відповіді. 17. Основною метою економічного аналізу виробництва є: а) дослідження процесу виробництва; б) виявлення факторів, які негативно впливають на виробництво; в) розрахунок обсягів виробництва; г) вивчення динаміки та ефективності виробництва; д) пошук резервів підвищення ефективності виробництва.	

Продовження табл. 2.28

1	2	3
а) дослідження господарських балансів; б) дослідження звітів підприємств та організацій; в) аналіз господарської діяльності; г) всі відповіді правильні; д) немає правильної відповіді. 18. Б які роки для проведення аналітичних розрахунків почали використовувати електронно-обчислювальні машини, різні види аналізу, адаптовані до використання автоматизованих систем управління: а) 40–50-ті роки ХХ ст.; б) 50–60-ті роки ХХ ст.; в) 60–70-ті роки ХХ ст.; г) 70–80-ті роки ХХ ст.; д) 80–90-ті роки ХХ ст.? 19. В якому році в Україні була	18. Виявлення резервів підвищення ефективності використання робочих машин і механізмів підприємства – це функція економічного аналізу: а) науково-дослідницька; б) оцінююча; в) планова; г) пошукова; д) мобілізуюча. 19. Пропагандистська функція економічного аналізу полягає: а) у збиранні та обробці необхідних даних для оцінки ситуації та управління; б) виявленні проявів економічних явищ і процесів; в) узагальненні результатів господарювання та формулювання висновків; г) сприянні впровадженню досягнень науки і техніки у виробництво;	

Продовження табл. 2.28

1	2	3
створена перша наукова економічна установа – Інститут економіки Академії наук України: а) 1956 р.; б) 1936 р.; в) 1917 р.; г) 1962 р.; д) немає правильної відповіді? 20. На перших порах розробкою методів і прийомів економічного аналізу та його здійсненням займалися переважно: а) бухгалтери; б) математики; в) управлінці; г) статистики; д) економісти.	д) поширенні інформації про передові методи господарювання. 20. Результати економічного аналізу використовуються: а) на мікрорівні управління; б) регіональному рівні; в) макрорівні управління; г) всіх рівнях управління; д) рівні структурних підрозділів.	

2.3. Експериментальна перевірка ефективності розробленої методики формування фінансово-економічної компетентності у майбутніх бухгалтерів під час вивчення дисципліни «Економічний аналіз»

Експериментальна перевірка ефективності розроблених навчальних заходів, які змінити традиційну методику навчання, полягає у реалізації таких методів, як бесіда з провідними викладачами економічних дисциплін,

зокрема дисципліни «Економічний аналіз», анкетування здобувачів на предмет ефективності змін щодо вивчення економічного навчального матеріалу, а також педагогічного експерименту з метою визначення рівня змін у навчальній успішності здобувачів.

Бесіда з провідними викладачами економічних дисциплін була складена згідно відомих рекомендацій:

- запитання складаються так, щоб вони були доступні й зрозумілі респонденту для відповіді на них;
- не повинно бути двозначних запитань;
- стиль постановки запитань визначається характером дослідження і характеристиками респондентів;
- не повинно бути штампованих, газетних запитань;
- необхідно дотримуватися принципу раціональності: не повинно бути зайвих запитань, питань на всякий випадок і т. ін., що ускладнюють обробку результатів;
- послідовність питань будується таким чином, щоб зберегти інтерес і бажання відповідати;
- необхідно чергувати питання позитивних і негативних суджень;
- необхідно дотримуватися годинного режиму при складанні опитувальної карти;
- при складанні додаткових запитань необхідно уникати психічного тиску на респондента і нав'язувати точку зору, що вигідна дослідникові.

Вона включала запитання:

- Як часто змінюються вимоги до виконання професійної діяльності бухгалтерів?
- Як на зміни у професійній діяльності реагує професійна підготовка відповідних фахівців?
- Які заходи реалізовано останнім часом з метою удосконалення професійної підготовки фахівців?

- На якому рівні реалізовано компетентнісний підхід до навчання фахівців?
 - Які складові професійних компетентностей реалізуються успішно і, навпаки, безуспішно у вітчизняній системі базової професійної освіти?
 - Яким чином реалізується професійна спрямованість під час навчання майбутніх бухгалтерів?
 - За допомогою яких заходів та у якому обсязі здійснюється формування професійно необхідних якостей майбутніх бухгалтерів?
 - Якими засобами реалізується робота у навчальних групах?
 - Чи достатньо є розробленими мотиваційні технології, технології формування нових знань, відпрацювання й контролю дій?
 - Які технології та чому застосовуються (а також і не застосовуються) під час підготовки фахівців?
 - Чи здійснюєте Ви свідоме формування складових професійних компетентностей?
 - Які переваги й недоліки запропонованих заходів Ви можете виділити?
 - Чи є достатніми рекомендації викладачам та здобувачам щодо реалізації особистісно орієнтованих технологій?
 - Які рекомендації нам щодо удосконалення розробок можна надати?
- Після реалізації особистісно орієнтованих технологій проводилося анкетування здобувачів.

Анкетування - метод, який базується на опитуванні людей і призначається для проведення масштабного збору даних.

Види анкетування:

- контактне – за участю самого дослідника, при безпосередній участі самих досліджуваних;
- заочне – коли анкети з поясненнями висипаються поштою або передаються в один чи інший навчальний заклад, організацію, звідки дослідник планує отримати відповіді для подальшої обробки;

- анкетування в засобах інформації – це анкетування через видання;
- пілотне анкетування – використовується з метою визначення достовірності та об'єктивності опитування (для випробування невеликої кількості досліджуваних).

Контактне анкетування – те, яке було нами реалізовано.

Анкета - упорядкований за змістом і формою перелік питань та висловлювань у вигляді опитувальної карти, яка передбачає жорстко фіксований порядок і структуру, точні вказівки щодо способів відповідей, при цьому відповіді реєструються респондентом або сам на сам, або в присутності анкетуючого.

Нами використовувалася анонімна анкета, яка містила правдиві відповіді.

За змістом анкети можуть належати: до фактів; до характеристик людей; до подій; до міркувань.

Про подію участі у ділових іграх стосувалися запитання у запропонованій анкеті.

За формою анкети можуть бути:

а) відкритими – у них респондент відповідає на запитання за своїм вибором, у відповідності до своїх бажань у відношенні до форми і змісту відповідей;

б) закритими, запитання яких передбачають тільки відповіді типу "так", "ні", "не знаю" або відповіді за заданими оцінками в балах.

Нами застосовувалася закрыта анкета.

За своїми функціями питання анкети можуть бути: а) фільтруючими; б) основними; в) контрольними, основна функція яких полягає в перевірці достовірної інформації.

Запитання анкети повинні задовольняти такі вимоги:

1. За своїм формулюванням вони повинні бути простими, точними, зрозумілими за змістом і однозначними.

2. Не слід пропонувати реципієнтам питання, які стосуються соціальної або моральної оцінки своїх якостей.

Принципи складання анкети:

- анкета виступає як органічна частина інструментарію дослідника (дослідження починається не зі складання анкети; цьому передують розробка програми, постановка цілей і т.д.);
- одні й ті ж запитання, розміщені в певній послідовності, дають різну інформацію (спочатку розміщують часткові питання, а потім загальні);
- смислові блоки опитувального листа повинні бути приблизно однакового обсягу;
- «правило лінійки» (питання розміщуються у послідовності збільшення ступеня складності);

Орієнтовна модель анкети:

- вступ (хто і для чого проводить анкетування, як будуть використовуватися дані, гарантується анонімність, дається інструкція щодо заповнення анкети і способи її повернення, висловлюється подяка за співробітництво);
- основна частина (питання);
- вступні питання (призначені зацікавити й полегшити роботу респондента);
- основні питання (найскладніші та найважливіші питання);
- підсумкові питання (відносно легкі з урахуванням стомлення респондента);
- відомості про респондента (запитання про соціальний статус);
- подяка за участь в анкетуванні.

Здобувачам пропонувалися анкети із запитаннями з приводу доцільності, доступності, результативності тощо застосування особистісно орієнтованих технологій у процесі формування компетентного бухгалтера.

Таблиця 2.29

**Анкета для здобувачів щодо визначення ступеня засвоєння ними
навчального матеріалу з економічного аналізу**

№ п/п	Питання	Відповіді		
		№ 1	№ 2	№ 3
1	2	3	4	5
1.	Чи зрозумілий був матеріал уроку?	Так, матеріал уроку був цілком зрозумілий: викладач вміло пов'язав його з відомим, нові терміни ним були своєчасно пояснені, думки виражені простими реченнями.	Загалом навчальний матеріал є зрозумілим, але хотілося б уточнити окремі положення.	Ні, заняття пройшло «у пусту». Навчальний матеріал залишився для мене незрозумілим.
2.	Чи була можливість конспектування?	Так, конспектуванню викладач приділяв достатньо уваги, виділяв основні моменти теми і повторював їх необхідну кількість разів у потрібному темпі.	Конспект складено, але окремі положення таки загубилися.	Ні, викладач не приділяв конспектуванню належної уваги, а самому складати конспект було дуже незручно.
3.	Чи переконливими були аргументи викладача під час викладання теми?	Так, викладач закономірно отримував усі положення, доводив висновки під час викладання нової теми.	Впевненість стосовно істинності окремих положень не є повною. Слід все ще осмислити.	Ні, в істинність навчального матеріалу приходить вірити тільки тому, що його сповіщав викладач.
4.	Чи виник інтерес до навчального матеріалу?	Так, навчальний матеріал теми мені здався цікавим. Він містив багато положень, що не дублюють відомості з навчальної літератури, а у достатньому обсязі їх доповнюють, підкреслюють корисність.	Певні положення дійсно видалися мені цікавими і я уважно їх слухав.	Ні, навчальний матеріал здався мені зовсім нецікавим.

Продовження табл. 2.29

1	2	3	4	5
5.	Чи з'явилося бажання продовжити вивчення навчального матеріалу?	Так, з'явилося бажання подальшого самостійного і поглибленого вивчення навчального матеріалу теми.	Певні положення я з радістю продивлюся у додатковій літературі.	Ні, виникло бажання скоріше «проскочити» тему не заглиблюючись у її положення.
6.	Чи сприяли зовнішній вигляд та поведінка викладача сприйняттю й засвоєнню матеріалу?	Так, зовнішній вигляд та поведінка викладача були бездоганними з точки зору сприйняття і засвоєння навчального матеріалу теми.	Окремі елементи зовнішнього вигляду викладача, його міміки й жестів періодично відволікали увагу від навчального матеріалу.	Ні, зовнішній вигляд викладача та його поведінка тільки відволікали увагу від навчального матеріалу.
7.	Чи вміло працював викладач як із всією навчальною групою, так і з окремими учнями?	Так, викладач працював одночасно з групою і кожним учнем, що постійно підтримувало увагу до навчального матеріалу.	Викладач звертався до окремих учнів, але загалом працював із всією групою.	Ні, викладач не звертався окремо до учнів, не працював з їх об'єднаннями.
8.	Чи демонстрував викладач винахідливість, нестандартність та оригінальність рішень у ході заняття?	Так, викладач демонстрував нові підходи, які дозволяли отримувати нестандартні й оригінальні рішення проблемних ситуацій.	Деякі рішення викладача є неочікуваними, нестандартним і й оригінальними.	Ні, всі дії й пояснення були досить звичними.

Експеримент - цілеспрямоване вивчення об'єкту, з метою виявлення раніше невідомих його властивостей (якостей) або перевірки правильності теоретичних положень, що визначається певною пошуковою ідеєю і має чітко визначену мету.

Етапи: констатувальний; формувальний; порівняльний; контрольний.

У психолого-педагогічному дослідженні виділяють такі основні види експерименту: лабораторний (створення якоїсь штучної ситуації, в якій найкраще можна вивчити досліджувану властивість) і природний (особливий

вид експерименту, за якого досліджувані особи не знають про те, що вони вивчаються педагогом чи психологом).

Під час підготовки самого експерименту необхідно:

- розробити план цілеспрямованого спостереження за об'єктом;
- визначити межі, у яких буде проходити експеримент;
- створити необхідні умови з урахуванням повторюваності ситуацій, зміни впливу, характеру та умов на об'єкт дослідження;
- провести систематичне спостереження з метою вивчення та описання об'єкта (явища), що вивчається;
- проаналізувати результати експерименту.

Нами було реалізовано педагогічний експеримент фрагментарно: у якості контрольної групи була обрана попередня група, точніше її навчальна успішність з тем економічного аналізу, а у якості експериментальної групи – група цього року. При цьому, у результаті порівнянь середньої базової успішності, умов навчання, контингенту здобувачів ми довели, що групи, майже, однакові. Це дало можливість припустити, що на зміну навчальної успішності здобувачів, у першу, чергу, впливатимиме реалізація розробленої на засадах компетентнісного підходу методики навчання.

Порівняння результатів контрольних зрізів той рік і цього року з тем навчальної дисципліни довів ефективність розробленої методики навчання (рис. 2.2).

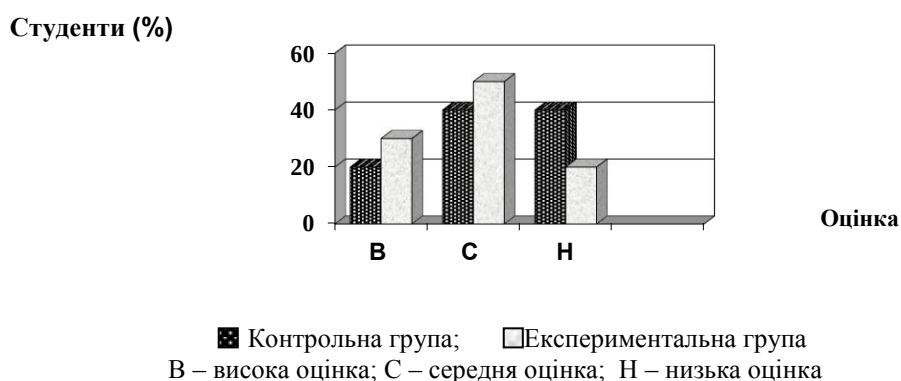

Рис. 2.2. Порівняння середніх значень навчальної успішності здобувачів контрольної та експериментальної груп

Висновки до другого розділу

1. Модель професійної підготовки майбутніх бухгалтерів у контексті формування фінансово-економічної компетентності має забезпечувати набуття освіти цими кадрами за виділеними складовими і уособлювати досвід економічної підготовки за складовими: висування цілей підготовки на всіх рівнях; подання змісту підготовки за новою концепцією; застосування ефективних технологій підготовки; перевірка якості підготовки.

2. Висунуті цілі економічної підготовки мають включати формування якостей, здібностей, спрямованості, а також знань, умінь та навичок за професійною компетенцією. У такому ж складі, але з різним ступенем диференційованості ці цілі мають забезпечувати формування складових особистості майбутніх фахівців на рівнях навчальної дисципліни, наприклад «Економічний аналіз», її тем та окремих занять.

3. Структура програми з економічного аналізу (спосіб взаємозв'язку її компонентів) повинна визначатися, виходячи з принципу діяльнісного підходу до навчання, згідно якому спочатку надаються теоретичні засади діяльності, на підґрунті яких формуються способи діяльності (професійні дії) на всіх технологічних етапах процесу професійно-педагогічної підготовки та відповідні якості особистості.

3. «Орієнтовну основу дій» необхідно надавати здобувачам за єдиним підходом для всього комплексу дій, які необхідні при виконанні різних видів професійно-економічної діяльності, а потім формувати способи виконання дій, спираючись на головну закономірність процесу засвоєння діяльності.

4. Процес засвоєння дій передбачає відпрацювання їх за допомогою певних завдань. На різних етапах засвоєння діяльності система завдань виконує різні функції. На першому – мотиваційну, на другому – сприяє розкриттю діяльності, на всіх наступних – виступає як засіб засвоєння діяльності.

5. Експериментальна перевірка ефективності розроблених навчальних заходів, які змінити традиційну методику навчання, полягає у реалізації таких методів, як бесіда з провідними викладачами економічних дисциплін, зокрема дисципліни «економічний аналіз», анкетування здобувачів на предмет ефективності змін щодо вивчення економічного навчального матеріалу, а також педагогічного експерименту з метою визначення рівня змін у навчальній успішності здобувачів. Нами було реалізовано педагогічний експеримент фрагментарно: у якості контрольної групи була обрана попередня група, точніше її навчальна успішність з економічного аналізу, а у якості експериментальної групи – група цього року. При цьому, у результаті порівнянь середньої базової успішності, умов навчання, контингенту здобувачів ми довели, що групи, майже, однакові. Це дало можливість припустити, що на зміну навчальної успішності здобувачів, у першу, чергу, впливатимиме реалізація розробленої методики формування компетентної особистості. Порівніння результатів контрольних зрізів той рік і цього року довело ефективність розробленої методики навчання.

ВИСНОВКИ

1. На етапі відбудови країни одним із основних завдань освітніх закладів, які здійснюють підготовку з економічних спеціальностей, є професійна підготовка бухгалтерів нової генерації, які добре розуміють особливості теперішнього і майбутнього економічного розвитку України, бачать шляхи розвитку економіки нашої держави в контексті світових інтеграційних процесів. Досягнення цієї мети і стає внутрішньою глобальною проблемою вищих навчальних закладів. Саме цим і мотивується пошук та впровадження інноваційних технологій, сучасних засобів і методів навчання, вдосконалення навчальних планів, програм.

2. Організація професійної підготовки майбутніх бухгалтерів в ХАФК визначається професійним призначенням цих фахівців, видо-типовими властивостями й функціональною структурою професійної діяльності. Випускники зі спеціалізацією «Бухгалтерський облік» можуть продовжити навчання за ОКР «Бакалавр» напряму підготовки «Облік і аудит» або працювати за посадами: технік з планування, бухгалтер, касир-експерт, інспектор інспектор з інвентаризації, інспектор-ревізор, ревізор.

3. Важливим спрямуванням такої підготовки є орієнтація здобувачів на опанування знаннями про формування грошових потоків підприємства, оптимізацію їх надходжень з метою підвищення рівня платоспроможності, фінансової стійкості та рентабельності підприємства, що є важливим в умовах сучасної економіки.

4. Виконання професійної діяльності вимагає сформованості у майбутнього бухгалтера наступних компетентностей: облікової (складання, приймання, перевірка та бухгалтерське оброблення документів, ведення синтетичного й аналітичного обліку, складання фінансової звітності, ведення податкового обліку); фінансово-економічної (організація фінансово-господарської діяльності підприємств, визначення доходів, витрат і фінансових результатів, організація страхової роботи, визначення

ефективності технічних нововведень та елементів інфраструктури підприємств, планування господарсько-фінансової діяльності, планування фінансових показників діяльності підприємства, складання плану документообігу підприємства і заходів щодо вдосконалення обліково-економічної роботи); організаційної (дотримання законів України та інших нормативних актів, що регулюють господарську діяльність підприємств, організація бухгалтерського обліку і звітності, організація роботи матеріально-відповідальних осіб, дотримання правил зберігання бухгалтерських документів і організація архіву підприємства, організація зовнішньоекономічних відносин, реформування і запровадження бізнесу на підприємствах, організація дій з метою попередження або зменшення ступеня ймовірного пошкодження, організація дотримання безпеки та гігієни праці, організація захисту в разі виникнення надзвичайної ситуації, провадження розслідування нещасних випадків та аварій); контрольно-аналітичної (контроль за дотриманням нормативних актів з методології бухгалтерського обліку та збереженням і ефективним використанням ресурсів підприємства, контроль за дотриманням правил безпеки праці та санітарно-гігієнічних вимог, аналіз господарсько-фінансової діяльності підприємства); техніко-інформаційної (використання ПЕОМ у середовищі автоматизованого робочого місця (АРМ) бухгалтера, використання комп'ютерної техніки та інших технічних засобів).

5. Нормативна складова навчального плану складається з 3-х циклів підготовки: гуманітарної, природничо-наукової та загальноекономічної, професійної та практичної («Економічний аналіз»).

6. Предметом вивчення дисципліни «Економічний аналіз» є виробнича і фінансово-господарська діяльність організацій. Метою викладання навчальної дисципліни «Економічний аналіз» є засвоєння знань щодо системного оцінювання діяльності організацій, виявлення внутрішніх резервів раціонального використання матеріальних, трудових та фінансових ресурсів. Основними завданнями вивчення дисципліни «Економічний аналіз»

є вивчення сучасних методик економічного аналізу із застосуванням математичних та статистичних прийомів і методів. Програма навчальної дисципліни складається із таких блоків змістових модулів: 1) методичні основи економічного аналізу; 2) аналіз виробництва продукції, ресурсозабезпечення та витрат на виробництво; 3) аналіз реалізації продукції, фінансових результатів та фінансового стану підприємства. Засобами діагностики успішності навчання встановлено: аудиторна контрольна робота, тестовий контроль, семестровий іспит.

7. Така будова змісту освіти з економічного аналізу відповідає функціонально-діяльнісній моделі, стосовно якої визначені компетентності розглядаються як штучні, що позбавлені системності й професійної затребуваності. Є велика необхідність обґрунтувати компетентнісну модель професійної освіти майбутнього бухгалтера.

8. Під компетентністю розуміємо властивість професіонала, яка однозначно вказує на його спроможність доцільно та ефективно діяти за певних обставин, тобто реалізовувати компетенції (часткові компетентності) – певні групи досвідних надбань стосовно тих чи інших напрямів чи етапів здійснення діяльності, зокрема – професійної діяльності. Визначення компетентностей професійної діяльності майбутнього бухгалтера ми вбачаємо шляхом інтеграції функцій діяльності та структурних елементів особистості фахівця (професійна спрямованість, професійно необхідні знання, уміння й навички, професійно важливі якості й здібності).

9. Складовими фінансово-економічної компетентності є спрямованість, необхідні знання, уміння і навички, а також компетентнісно необхідні якості, здібності:

– прояв інтересу до організації фінансово-господарської діяльності підприємств та усвідомлення значення й сутності аналітичної діяльності бухгалтера, умов, вимог та напрямків щодо її здійснення, наявність міцної мотивації стосовно її виконання у відповідності до кількісних та якісних

характеристик, прагнення підвищення ефективності аналітичної діяльності та рівня власного професіоналізму щодо її виконання;

- знання методів визначення доходів й витрат, ефективності технічних нововведень та елементів інфраструктури підприємств;

- уміння аналізувати вихідні дані, здійснювати планування господарсько-фінансової діяльності підприємства, її фінансових показників, скласти план документообігу підприємства і заходів щодо вдосконалення обліково-економічної роботи;

- здібності аналізувати, планувати, прогнозувати у процесі здійснення фінансово-економічної діяльності.

10. Професійна спрямованість з «Економічного аналізу» включає: прояв інтересу до економічного аналізу; усвідомлення його сутності й ролі стосовно функціонування галузевого об'єкту, а також механізму економічного аналізу, планування, обліку, контролю, прогнозування тощо; наявність міцної мотивації стосовно якісного виконання професійної діяльності, здійснення та перевірки результатів економічного аналізу, підвищення його ефективності та рівня власного професіоналізму.

Ця компетентність представлена знаннями: завдань та видів економічного аналізу, прийомів економічного аналізу, принципів організації аналітичної роботи, видів джерел інформації та їх підготовки до аналізу, показників обсягу виробництва продукції, робіт, послуг та їх аналізу, показників технічного стану, ефективності використання основних та оборотних засобів, показників забезпеченості трудовими ресурсами, плинності кадрів, чинників, які впливають на продуктивність праці, методик аналізу витрат за видами та елементами, показників фінансових результатів, рентабельності, ділової активності підприємства, факторів ризику незатребуваної продукції та ринків збуту, методик аналізу фінансового стану підприємства, методів діагностики вірогідності банкрутства, та вміннями: забезпечувати інформаційну базу даних, застосовувати різні методики аналізу показників господарсько-фінансової діяльності, організовувати

аналітичну роботу, аналізувати виробництво продукції, робіт, послуг підприємства за загальним обсягом, асортиментом та якістю, загальний обсяг реалізації та її асортимент, забезпеченість матеріальними ресурсами та ефективність їх використання, стан і склад основних засобів, ефективність їх використання, стан і забезпеченість підприємства трудовими ресурсами, ефективність їх використання, витрати підприємства, собівартість продукції, товарів, фінансові результати і рентабельність підприємства, майно підприємства і джерело його покриття, оборотні активи і оборотність, власний і позиковий капітал, фінансову стійкість і ліквідність підприємства, узагальнювати результати аналізу фінансового стану і визначати способи фінансового оздоровлення підприємства. Здібності: самостійно визначати предмет й засоби діяльності, реалізовувати аналітико-розрахункові методики; передбачати результати аналітичної діяльності; передбачати можливі ускладнення, обирати оптимальні засоби й ефективні методи роботи; досліджувати об'єкт, процес та результати власної діяльності та перебудовувати їх; коригувати результати своєї роботи. Якості компетентності: цілеспрямованість, ерудиція, аналітичність мислення, логічність мислення, критичність мислення, словесно-логічна пам'ять, передбачення результатів своєї роботи, акуратність, відповідальність, працьовитість.

11. Модель професійної підготовки майбутніх бухгалтерів у контексті формування фінансово-економічної компетентності має забезпечувати набуття освіти цими кадрами за виділеними складовими і уособлювати досвід економічної підготовки за складовими: висування цілей підготовки на всіх рівнях; подання змісту підготовки за новою концепцією; застосування ефективних технологій підготовки; перевірка якості підготовки.

10. Висунуті цілі економічної підготовки мають включати формування якостей, здібностей, спрямованості, а також знань, умінь та навичок за професійною компетенцією. У такому ж складі, але з різним ступенем диференційованості ці цілі мають забезпечувати формування складових

особистості майбутніх фахівців на рівнях навчальної дисципліни, наприклад «Економічний аналіз», її тем та окремих занять.

12. Структура програми з економічного аналізу (спосіб взаємозв'язку її компонентів) повинна визначатися, виходячи з принципу діяльнісного підходу до навчання, згідно якому спочатку надаються теоретичні засади діяльності, на підґрунті яких формуються способи діяльності (професійні дії) на всіх технологічних етапах процесу професійно-педагогічної підготовки та відповідні якості особистості.

13. «Орієнтовну основу дій» необхідно надавати здобувачам за єдиним підходом для всього комплексу дій, які необхідні при виконанні різних видів професійно-економічної діяльності, а потім формувати способи виконання дій, спираючись на головну закономірність процесу засвоєння діяльності.

14. Процес засвоєння дій передбачає відпрацювання їх за допомогою певних завдань. На різних етапах засвоєння діяльності система завдань виконує різні функції. На першому – мотиваційну, на другому – сприяє розкриттю діяльності, на всіх наступних – виступає як засіб засвоєння діяльності.

15. Експериментальна перевірка ефективності розроблених навчальних заходів, які змінити традиційну методику навчання, полягає у реалізації таких методів, як бесіда з провідними викладачами економічних дисциплін, зокрема дисципліни «економічний аналіз», анкетування здобувачів на предмет ефективності змін щодо вивчення економічного навчального матеріалу, а також педагогічного експерименту з метою визначення рівня змін у навчальній успішності здобувачів. Нами було реалізовано педагогічний експеримент фрагментарно: у якості контрольної групи була обрана попередня група, точніше її навчальна успішність з економічного аналізу, а у якості експериментальної групи – група цього року. При цьому, у результаті порівнянь середньої базової успішності, умов навчання, контингенту здобувачів ми довели, що групи, майже, однакові. Це дало можливість припустити, що на зміну навчальної успішності здобувачів, у

першу, чергу, впливатимиме реалізація розробленої методики формування компетентної особистості. Порівніння результатів контрольних зрізів той рік і цього року довело ефективність розробленої методики навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bates A. Pedagogical roles for video in online learning /A.W. (Tony) Bates // Online Learning and Distance Education Resources. – 2012 [Електронний ресурс].
2. Bates A. Teaching in a Digital Age / A.W. (Tony) Bates [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://wiki.lib.sun.ac.za/images/f/f3/Teaching-in-a-digitalage.pdf>.
3. Koeberlein-Kerler J. Process of project competence formation among future technical teachers based on the application of interdisciplinary approach. *Virtus*. 2021. № 51. С. 46–51.
4. Kovalenko D., Briukhanova N., Kupriyanov O., Kalinichenko T. (2019) Academic Determination of Technical Information Optimization Due to Information and Communication Technologies. In: Auer M., Tsiatsos T. (eds) *The Challenges of the Digital Transformation in Education. ICL 2018. Advances in Intelligent Systems and Computing*, vol 917. Springer, Cham. Pages 25-34. DOI:[10.1007/978-3-030-11935-5_3](https://doi.org/10.1007/978-3-030-11935-5_3)
5. Базелюк О.В. Технології дистанційного професійного навчання. Методичний посібник / [О.В. Базелюк, О.М. Спірін, Л.М. Петренко, А.А. Каленський та ін.]. – Житомир: «Полісся», 2018. – 160с.; іл.
6. Білик В. В. Формування проєктувальної компетентності у майбутніх інженерів-педагогів швейного профілю в процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2015. 217 с.
7. Бобрицька В. І. Сучасні освітні реформи в Україні: досягнення й новітні виклики. Вісник Національного авіаційного університету. Вип. 2 (14). К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту “НАУдрук”. – 2019. - С. 16-22.
8. Божко Н. В. Технологія створення та використання в процесі організації виробничого навчання інтегрованих структурно-логічних схем. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти* : зб. наук. пр. / Укр. інж-пед. акад. Харків, 2021. № 70. С. 65–75.

9. Брюханова Н. О. Основи педагогічного проектування в інженерно-педагогічній освіті : монографія. Харків : НТМТ, 2010. 438 с.
10. Брюханова Н.О. Основи педагогічного проектування в інженерно-педагогічній освіті: Монографія. – УІПА–Харків: НТМТ, 2010. – 438 с.
11. Варій М.Й. Загальна психологія. Навчальний посібник/2-ге видан., випр. і доп./ М.Й.Варій. - К.: «Центр учбової літератури», 2007.- 968 с.
12. Гладуш В.А. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія. Навч.посіб. /В.А. Гладуш, Г.І. Лисенко – Д., 2014. – 416 с.
13. Горобець, С. А. Теоретичні засади проблеми формування професійної компетентності майбутнього фахівця-економіста / С. А. Горобець // Вісник Житомирського держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2007. – Вип. 31. – С. 106–109.
14. Дибкова, Л. М. Індивідуальний підхід у формуванні професійної компетентності майбутніх економістів : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Л. М. Дибкова ; АПН України ; Інститут вищої освіти. – К., 2006. – 227 с.
15. Докучаєва В. В. Генезис і розвиток проектувальної компетентності педагога-професіонала. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. Луганськ : Вид-во ЛНУ, 2012. № 19 (254), ч. 3. С. 22–33.
16. Докучаєва В. В. Теоретико-методологічні засади проектування інноваційних педагогічних систем : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Луганськ, 2007. 21 с.
17. Дубасенюк О.А. (2009) Інноваційні освітні технології та методики в системі професійно-педагогічної підготовки. Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики: Монографія / За ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка,. – С. 14-47.
18. Дяченко-Богун М. М. Активні методи навчання у вищому навчальному закладі. *Витоки педагогічної майстерності*. 2014. Вип. 14. С. 74–79.
19. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Автор-укладач Н.П.Наволокова. - Х.: Вид. група «Основа», 2012.

20. Законодавчі акти України з питань освіти / Верховна Рада України. Комітет з питань науки і освіти : Офіц. вид. – К. : Парламентське вид-во, 2004. – 404 с
21. Забродський М. М. Педагогічна психологія: Курс лекцій. – К.: МАУП, 2000. – 189 с.
22. Калашнікова С. Механізми забезпечення інноваційного організаційного розвитку сучасного університету / С. Калашнікова // Вища школа. - 2009. - № 11. - С. 17-22.
23. Калінін, В. О. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами діалогу культур : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / В. О. Калінін. – Житомир, 2005. – 311 с.
24. Коваленко О.Е. Методичні основи технології навчання: Теоретико-методичний та практичний аспект викладання дисциплін електроенергетичного циклу. – Х.: Основа, 1996. – 184 с.
25. Ковжого С.О. Сучасні освітні технології та методи їх використання в навчальному процесі [Електронний ресурс] / С.О.Ковжого, А.М.Полєжаєв, С.А.Тузіков. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/8_NMIW_2008/Pedagogica/28601.doc.htm
26. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні - інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. / Василь Кремень. - К. : Грамота, - 2005. - 447 с.
27. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. А. Педагогіка: Підручник. – К.: Знання-прес, 2003. – 418 с.
28. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій): Навчальний посібник. – К.: Центр навч. літератури, 2005. – 128 с.
29. Левіна І. А. Формування креативно-проектувальної компетентності майбутніх учителів засобами мультимедійного навчального посібника з педагогіки. *Проблеми сучасного підручника*. 2017. № 19. С. 166–175.

30. Лозовецька, В. Т. Теоретико-методологічні основи професійного навчання молодшого спеціаліста сільськогосподарського профілю : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / В. Т. Лозовецька ; Національний аграрний ун-т. – К., 2002. – 579 с.

31. Мелецінек А. Інженерна педагогіка. Практика передачі технічних знань: Пер. з нім. – Харків, 2001. – 240 с

32. Мерінова С. В. Дистанційне навчання як невід’ємний атрибут сучасної освіти. Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія: матеріали міжвузівського вебінару (м. Вінниця, 31 березня 2017 р.). Вінниця : ВТЕІ КНТЕУ, 2017. С. 94–96.

33. Мильто Л. О. Інноваційна педагогічна діяльність як вищий рівень педагогічної майстерності вчителя. *Педагогічні науки, теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 4 (38). С. 356–365.

34. Носенко Т.І. Інформаційні технології навчання: початковий посібник. – К.: Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2011. – 184 с.

35. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / О.М.Пехота, А.З.Кітенко, О.М. Любарська та ін. ; за заг. ред. О.М. Пехоти. - К. : А.С.К., 2002. - 255 с.

36. Основи психології та педагогіки вищої школи (пам’ятка для аспірантів) // Навчально-методичний посібник / [О. Є. Коваль]. – Тернопіль: ВПЦ «Економічна думка ТНЕУ», 2013. - 90 с.

37. Основи психології: Підручник / За заг. ред. О.В.Киричука, В.А.Роменця. - К., 1996.

38. Педагогіка / За ред. М.Д. Ярмаченка.–К.: Вища школа, 1986.–544 с.

39. Педагогіка в запитаннях і відповідях: Навчальний посібник / Л. В. Кондрашова, О. А. Пермяков та ін. – К.: Знання, 2006. – 252 с.

40. Педагогіка: Навчальний посібник / В. М. Галузяк, М. І. Сметанський, В. І. Шахов. – Вінниця: РВВ ВАТ “Віноблдрукарня”, 2001. – 200 с.

41. Педагогіка: Хрестоматія / Уклад.: А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К.: Знання-Прес, 2006. – 700 с.

42. Педагогічний словник / За ред. М. Д. Ярмаченка. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 516 с.

43. Сергєєнкова О.П. Загальна психологія. Навчальний посібник / О.П.Сергєєнкова, О.А.Столярчук, О.П.Коханова, О.В.Пасєка. - К.: Центр учбової літератури, 2012. - 296 с.

44. Скворцова, С. О. Формування професійної компетентності в майбутнього вчителя математики [Електронний ресурс] / С. О. Скворцова // Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку. – 2010. – Вип. №4. – Режим доступу : http://www.intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n4_2010_st_4/.

45. Сучасна професійна освіта (концептуальні засади реформування професійної освіти України) : проект М-ва освіти і науки України. URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-rozrobilo-proekt-konceptualnih-zasadreformuvannya-profesijnoyi-osviti-ukrayini-suchasna-profesijna-osvita>.

46. Сучасні технології в освіті. / Уклад.: І.П.Моїсєєва, Н.Д.Грудініна; Наук. ред. Т.Ф.Букшина. - К.: АПН України, ДНПБ України ім. В.О.Сухомлинського. 2005.

47. Теорія та практика змішаного навчання : монографія / В.М. Кухаренко та ін.; за ред. В.М. Кухаренка. Харків: Міськдрук, НТУ «ХП», 2016. 284 с.

48. Тополя Л.В. Активні форми навчання у вищій школі / Л.В.Тополя // Didactics of mathematics: Problems and Investigations. - 2006. - Issue # 26. - С.65-69.

49. Чаплак, М. Сучасні тенденції формування професійної компетентності майбутніх педагогів [Електронний ресурс] / М. Чаплак, С. Котова // Современные вопросы мировой науки – 2010 : матеріали конференції. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/4_SWMN_2010/Pedagogica/58932.doc.htm.

50. Шевченко Г. П. Концептуальна сутність компетентнісного підходу: європейський вимір. *Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України*. Київ : Педагогічна думка, 2009. С. 121–130.

51. Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. посіб. / В.В.Ягупов. - К., 2002.- 560с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Зміст, характеристики навчальної програми з економічного аналізу і вимоги до майбутніх фахівців

Згідно з умовами освітньо-професійної програми здобувачі повинні:

знати:

- завдання та види економічного аналізу,
- прийоми економічного аналізу,
- принципи організації аналітичної роботи, види джерел інформації та їх підготовку до аналізу,
- показники обсягу виробництва продукції, робіт, послуг та їх аналіз,
- показники технічного стану, ефективності використання основних та оборотних засобів,
- показники забезпеченості трудовими ресурсами, плинності кадрів, чинники, які впливають на продуктивність праці,
- методику аналізу витрат за видами та елементами,
- показники фінансових результатів, рентабельності, ділової активності підприємства,
- фактори ризику незатребуваної продукції та ринки збуту,
- методику аналізу фінансового стану підприємства,
- методи діагностики вірогідності банкрутства.

вміти:

- забезпечувати інформаційну базу даних,
 - застосовувати різні методики аналізу показників господарсько – фінансової діяльності,
 - організовувати аналітичну роботу,
- аналізувати:

- виробництво продукції, робіт, послуг підприємства за загальним обсягом, асортиментом та якістю,
- загальний обсяг реалізації та її асортимент,
- забезпеченість матеріальними ресурсами та ефективність їх використання,
- стан і склад основних засобів, ефективність їх використання,
- стан і забезпеченість підприємства трудовими ресурсами, ефективність їх використання,
- витрати підприємства, собівартість продукції, товарів,
- фінансові результати і рентабельність підприємства,
- майно підприємства і джерело його покриття,
- оборотні активи і оборотність,
- власний і позиковий капітал,
- фінансову стійкість і ліквідність підприємства,
- узагальнювати результати аналізу фінансового стану і визначати способи фінансового оздоровлення підприємства.

Програма навчальної дисципліни складається із таких блоків змістових модулів:

1. Методичні основи економічного аналізу.
2. Аналіз виробництва продукції, ресурсозабезпечення та витрат на виробництво.
3. Аналіз реалізації продукції, фінансових результатів та фінансового стану підприємства.

Змістовий модуль 1. Методичні основи економічного аналізу

Тема 1. Предмет і види економічного аналізу.

Дисципліна „Економічний аналіз”, її зміст і значення в підготовці бухгалтера. Предмет та завдання економічного аналізу, його місце в системі управління. Види економічного аналізу. Принципи економічного аналізу. Зв'язок економічного аналізу з іншими науками.

Тема 2. Методичні прийоми економічного аналізу.

Основні прийоми економічного аналізу, їх суть та застосування: прийом порівняння показників, використання відносних та середніх показників, прийом скорегованих показників. Метод економічного аналізу. Балансовий метод в економічному аналізі.

Практичні заняття:

Рішення задач з використанням прийомів економічного аналізу:

- відносних показників;
- скорегованих показників

Тема 3. Методика факторного аналізу.

Методика факторного аналізу: поняття, типи та завдання. Класифікація факторів в економічному аналізі. Суть, призначення та сфера застосування прийомів: ланцюгових підстановок, обчислення різниць. Систематизація факторів в економічному аналізі. Моделювання взаємозв'язків в факторному аналізі.

Практичні заняття:

Рішення задач з використанням прийомів економічного аналізу:

- ланцюгових підстановок;
- обчислення різниць;

Тема 4. Інформаційна база та організація економічного аналізу.

Принципи організації аналітичної роботи. Джерела інформації для аналізу.

Підготовка матеріалів до аналізу. Організаційні форми і виконавці економічного аналізу. Оформлення результатів аналізу.

Змістовий модуль 2. Аналіз виробництва продукції, ресурсозабезпечення та витрат на виробництво.

Тема 5. Аналіз виробництва продукції, робіт і послуг.

Аналіз динаміки та виконання плану виробництва продукції. Аналіз асортименту і структури продукції. Аналіз якості продукції. Аналіз факторів і резервів зростання випуску і реалізації продукції. Аналіз ритмічності роботи підприємства.

Тема 6. Аналіз ресурсозабезпечення підприємства та оцінювання ефективності використання ресурсів

Основні джерела капіталу, порядок його формування і розміщення. Основні засоби, аналіз їх наявності, структури та руху. Аналіз технічного стану основних засобів.

Аналіз ефективності використання основних засобів. Оборотні активи, аналіз стану запасів. Аналіз оборотності оборотних активів. Аналіз забезпеченості підприємства трудовими ресурсами. Аналіз плинності кадрів. Аналіз продуктивності праці. Аналіз ефективності використання капіталу. Аналіз ліквідності і ефективності використання нематеріальних активів. Нематеріальні активи, аналіз їх наявності та руху. Аналіз використання фонду оплати праці. Аналіз використання фонду робочого часу. Аналіз ефективності використання персоналу підприємства.

Практичні заняття:

Аналіз наявності, структури та руху основних засобів.

Аналіз технічного стану основних засобів.

Аналіз ефективності використання основних засобів.

Аналіз оборотності оборотних активів.

Аналіз плинності кадрів.

Аналіз продуктивності праці.

Тема 7. Аналіз витрат на виробництво продукції

Фактори, які впливають на рівень собівартості продукції (робіт послуг). Аналіз операційних витрат по видам та елементам. Визначення беззбитковості обсяга реалізації і зони безпеки підприємства. Аналіз прямих матеріальних витрат. Аналіз прямої заробітної плати. Аналіз непрямих витрат. Методика визначення резервів зниження собівартості перевезень.

Практичне заняття:

Аналіз операційних витрат по видам та елементам.

Розрахунок беззбиткового обсягу реалізації і зони безпеки підприємства.

Змістовий модуль 3. Аналіз реалізації продукції, фінансових результатів та фінансового стану підприємства.

Тема 8. Аналіз фінансових результатів.

Аналіз рівня та динаміки фінансових результатів від реалізації продукції (робіт, послуг). Аналіз інших фінансових доходів і витрат. Аналіз використання прибутку.

Аналіз складу та динаміки прибутку. Методика визначення резервів зростання прибутку та рентабельності.

Практичні заняття.

Аналіз рівня та динаміки фінансових результатів підприємства.

Тема 9. Аналітичне обґрунтування виробничої програми та оцінювання її виконання

Аналіз попиту на продукцію. Показники оцінки рентабельності підприємства. Показники оцінки ділової активності або капіталовіддачі. Аналіз конкурентоспроможності продукції. Показники оцінки ефективності управління або прибутковості продукції.

Практичні заняття.

Аналіз рентабельності та ділової активності підприємства

Тема 10. Аналіз реалізації продукції та виконання договірних зобов'язань.

Аналіз реалізації продукції та виконання договірних зобов'язань. Оцінка ризику незатребуваної продукції. Аналіз ринків збуту продукції. Аналіз цінової політики підприємства.

Тема 11. Аналіз фінансового стану підприємства

Аналіз фінансової стійкості підприємства. Аналіз ліквідності балансу. Аналіз рівня самофінансування.

Аналіз фінансових коефіцієнтів ринкової стійкості та ліквідності активів. Аналіз дебіторської і кредиторської заборгованості. Поняття, види і причини банкрутства.

Методи діагностики вірогідності банкрутства. Оцінка фінансової стійкості підприємства на підставі аналізу співвідношення власного та зайомного капіталу. Оцінка платоспроможності підприємства на підставі вивчення потоків грошових коштів. Аналіз кредитоспроможності підприємств. Аналіз валютної самоокупності.

Практичні заняття.

Аналіз фінансової стійкості підприємства і ліквідності балансу.

Аналіз фінансових коефіцієнтів риночної стійкості і ліквідності активів.

Аналіз дебіторської і кредиторської заборгованості.

Засобами діагностики успішності навчання встановлено:

- аудиторна контрольна робота після вивчення матеріалу змістового модулю 1;
- тестовий контроль після вивчення матеріалу змістових модулів 2 та 3;
- курсова робота за однією з 5 тем:
 - облік та аналіз основних засобів і нематеріальних активів;
 - облік праці та її оплати, аналіз використання персоналу підприємства;
 - облік та аналіз витрат підприємства;
 - облік та аналіз капіталу підприємства;
 - фінансова звітність підприємства, аналіз фінансового стану підприємства;
- тестовий контроль самостійно вивчених питань;
- семестровий іспит.

Добаток Б

Загальновизнані якості дій та їхні характеристики

Під розумністю в широкому значенні розуміється поняття, ідентичне свідомості. У теорії поетапного формування розумових дій під розумністю розуміється розумовий контроль кожної дії (операції) аж до виконання окремого руху, вживання окремого поняття, терміна і т.п. При виконанні заданої дії студент орієнтується на її істотні, об'єктивно виражені властивості, постійно бачить, як крок за кроком неухильно та упевнено рухається до мети.

Таку впевненість у правильному виконанні кожного елемента дії додає система докладних орієнтирів, які містяться в ООД. Цьому сприяє психологічний аналіз дії. Його розчленовування на складові компоненти, повне розгортання в зовнішньому, матеріалізованому плані (на схемі, кресленні, письмовій інструкції) робить весь хід виконуваної дії від початку до кінця наочною, зримою, контрольованою свідомістю. При наявності таких орієнтирів студент не може проскочити яку-небудь операцію, пропустити який-небудь рух і поняття. Основна психологічна закономірність засвоєння полягає в тому, що перш, ніж надбання розуму, свідомості, стане думкою, усяка зовнішня дія в обов'язковому порядку повинна пройти етап голосної (соціалізованої або призначеної для інших людей) мови.

В міру оволодіння дією з'являється впевненість у його здійсненні. Багато чого запам'ятовується, переходить у внутрішній, розумовий план, відбувається поступове відмовлення від голосного проказування. Голосна мова переходить у «мову про себе», коли людина членороздільно продовжує продумувати кожну дію та операцію, але робить зовні це мовчачи. А далі при переході в розумову дію студент, не спираючись на зовнішні орієнтири, просто діє. Таким чином, забезпечується інша якість - свідомість.

Свідомість – якісна характеристика дії, що свідчить про міру оволодіння дією. Чим вище повнота освоєння, тим вище свідомість.

Свідомість виражається в здатності того, кого навчають, дати повний словесний звіт про що робиться: що? навіщо? чому він виконує? і саме таким, а не іншим способом. При цьому варто мати на увазі наслідки неправильності виконання дії і способи їхнього усунення. На першому етапі навчання студент знаходиться на рівні розумності: поопераційно контролює себе, не знаючи про кінцевий результат операцій і дій у їхній сукупності. Тільки в міру того, як він зможе чітко орієнтуватися в діях за допомогою зовнішніх інструкцій і вказівок (схем, графіків, алгоритмів), він буде глибше розуміти зміст того, що відбувається і весь процес діяльності. При цьому словесний звіт повинний бути представлений не у формі сліпого повторення інструкцій, а у формі зв'язаної розповіді своїми словами про процес діяльності та його особливості. Таким чином, формування свідомості дії може бути здійснене шляхом повторення дії, поділу дій на цикли (рівні). При цьому необхідно час від часу вимагати від здобувача словесного звіту про сформовані дії у формі усної відповіді на питання, написання формул, пояснення способів виконання.

Усний звіт про діяльність є в даному випадку одночасно як формою розумової вправи, тренування здобувача і засобом посилення сигналу в довгострокову пам'ять, так і формою контролю з боку викладача про ступінь свідомості дії.

Узагальненість дії представляє здатність того, кого навчають, виділяти в структурі діяльності такі загальнозначущі операції, що залишаються незмінними в будь-яких умовах. Вона складає таку якісну характеристику, що забезпечує йому гнучкість, пристосовність до умов, що змінюються, сприяє їх ускладненню або полегшенню і спрощенню. Це означає, що узагальненість дії забезпечує його надійність, тобто здатність використовувати вже сформовану дію в різних умовах. Сучасні представники психології і методики прискореного навчання стверджують, що узагальненість дії формується завдяки рівноімовірному чергуванню легких, типових і таких, що часто зустрічаються в практиці, завдань та складних,

нетипових, рідких завдань. При цьому, як стверджують автори, стосовно формування рухових дій результат може бути досягнутий досить швидко.

Освоєння дії характеризується здатністю тих, кого навчають, упевнено виконувати дії без видимих і чутних зовнішніх орієнтирів, навіть без помітного для нього розумового контролю, іншими словами, виконання дій, характерних для заданих еталонів, яким притаманна міцність, розумність, узагальненість, надійність.

Вищою мірою освоєння дії є її критичність. Критичність дії полягає в умінні здобувачів не тільки спиратися на дані йому орієнтири, але й оцінювати їх за критерієм «повноти і достатності» для забезпечення правильності чинених дій і операцій. Це виявляється в тому, що, зустрівши важке на погляд здобувача завдання він не намагається задати відразу питання викладачеві, а шукає шляхи її рішення. Саме критичність відрізняє дію здобувача від поведінки механічного виконавця чужих вказівок, від дій тих, хто йде за поводитирем, хто позбавлений самостійності в прийнятих рішеннях. Для досягнення критичності дії необхідно: поетапно відпрацьовувати нову дію – спочатку на підставі наданих зовні матеріальних орієнтирів, потім проказуванням уголос кожної операції, контролюючи її правильність, і, нарешті, просто обмірковуючи в умі та вирішуючи завдання різного типу.

Кінцевою метою будь-якого навчання є не нагромадження знань, а формування дій або умінь діяти за допомогою цих знань. Тому міра оволодіння дією є найважливішим критерієм оцінки якості навчання, свідченням наявності усіх вищезгаданих якостей сформованої дії.

Таблиця Б.1

Якості дій і способи їхнього формування в навчанні

Якість	Характеристика якості	Способи формування якості
Розумність	Розуміння, розумовий контроль кожної дії (операції) аж до виконання окремого руху, вживання окремого поняття і терміну.	Діяти повільно, особливо на початку навчання, щоб у поспіху не пропустити той або інший орієнтир. Діяти уважно і призивати до цього здобувачів, щоб на початковому етапі формування дії не було помилок. При виконанні будь-якої операції студент повинен проговорювати вголос зміст тієї або іншої дії на початковому етапі.
Свідомість	Свідчить про ступінь оволодіння дією і виражається в здатності здобувача дати повний словесний звіт про те, що він робить, відзначити наслідки неправильності виконання дії і способи їхнього усунення.	Повторення дій. Поділ дій на цикли (рівні). Вимога час від часу словесного звіту від здобувача про сформовані дії.
Узагальненість	Здатність здобувача орієнтуватися в суттєвих ознаках дії при змінних обставинах і виконувати ці дії.	Формується шляхом контрастного застосування студентом завдань різного ступеня складності та різного характеру.
Освоєння	Здатність здобувача упевнено виконувати дії без видимих і чутних зовнішніх орієнтирів, виконання дій, характерних для заданих еталонів, яким притаманні міцність, розумність, узагальненість, надійність	Поетапне відпрацьовування нової дії спочатку на основі зовнішньо наданих матеріальних орієнтирів, потім проказуванням уголос кожної операції і контролем її правильності, і нарешті, просто обмірковуванням і вирішенням завдань різного типу.